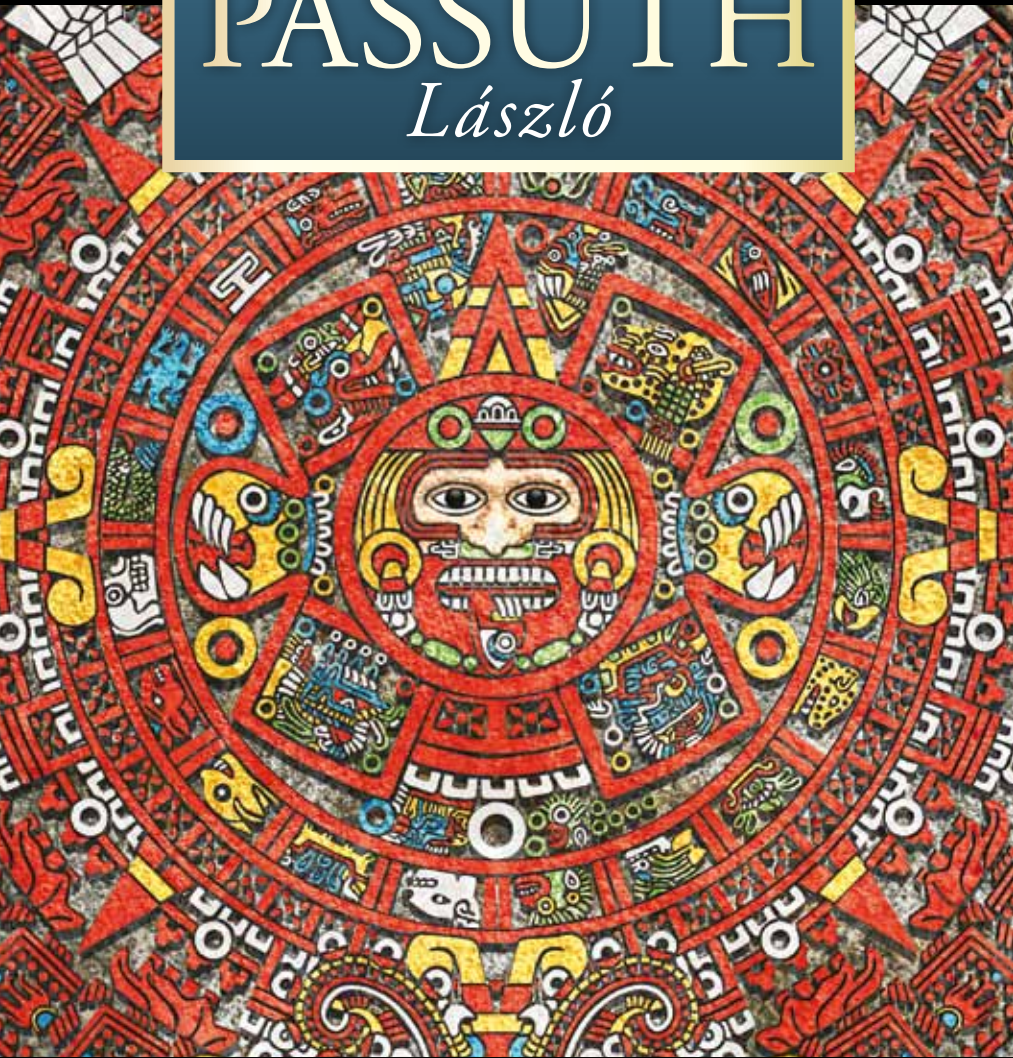

PASSUTH

László

MEGSZÓLAL A SÍRVILÁG

Passuth László

Megszólal a sírvilág

Aranytoll kötetek
Szeged, 2008

ELSŐ RÉSZ

1

A Négyeskútnál kapta hátába a szelet: délről érkezett, kergette maga előtt a bogáncsokat, mintha a hajnalt is hajtotta volna ez a szél, úgy nyílt szét az éjszaka lomha szürkésege, s apró piros fodrokkal hullámozott az ég alja. A szél vitorlát formált a fiú kék ingéből-gatyájából, ahogy hátulról belekapott. A kemény karimás fekete kalap is megremegett fején, amint ráhajolt lovára, halkan, biztatón súgott valamit fülébe: a fiatal, csillagos homlokú pusztai kanca erre játékból is nekieredt, mintha utol szeretné érni a hajnalt s a bogáncsokat.

A Négyeskút felől még hallani lehetett az erre terelt marhák egyhangú bögését, de ahogy vágatott, ezt is elnyelte a csend, így bomlott ki, a pusztá kellős közepén, az a titokzatos pillanat, amikor ez a végtelen sima föld ledobja magáról az éjszakai gúnyát, eltűnnek az árnyak, előbújnak a nappali madarak.

A fiúnak, Imrének harmadik tavasza ez a pusztán. Nagyünnep másodnapján vitte el a városba édesapja Seregélyes bácsihoz, a számadóhoz, olyan hófúvásban, amikor a legmakacsabb pusztai emberek is behúzódnak téli kuckóikba. S mégis ezen a napon hánytá-vetette meg a két férfiember a tizenegy éves gyerek jövőendő sorsát, Imre állt a kemence előtt, s igent mondott, ha apja rávillantotta szemét. A tavaszi vásár körül, amikor kihajtották a jószágot, akkor látta először a pusztát, mely ezentúl már neki is kenyéradó gazdájává válik. Először milyen egyformák voltak a lovak... legtöbbje barna, csillogó szemű, félvad, könnyen riadó jószág, hogyan lehet egyiket a másiktól megkülönböztetni? Apja, aki – meséi szerint – a huszároknál szolgált, csupa táltost emlegetett a végtelen téli esték alatt, de ezek lábukkal kissé belelógtak a sok varázslatba, s cseppet sem

hasonlítottak ahhoz a száz és száz lóhoz, mely itt élt, itt nőtt a pusztai titokzatos, ősi rendje szerint.

Nemcsak a számadó, Seregélyes bácsi tanította, aki végtelen hatalmasság felette, persze, böködve, bottal mutogatva, ráncos szeme sarkában bujkáló szeretetfélével, de oktatómestere lett lassan minden teremtett lény ebben a nagy pusztai végtelenségben, talán a délibáb is, ha tótágast állva, mégis mutatta az itteni élet sajátos ábrázatát.

Nagyfiúvá nőtt: a két pusztai esztendő barnapirosra csípte világos, lányos bőrét, kék szem mosolygott ki a kalap alól, amely takarta a télen kissé sötétebb, nyáron naptól kiszívott szőke haját. A bojtárok eleinte gúnyolták is lányos képéért, de lassan megszokták, s Gábor, a nótázó nagybojtár védelmébe vette, ha arra járó kondás (tudvalevőleg ez volt a legcsúfolódóbb fajta) vagy másféle pusztai ember Imrére rittyentett: „Miért nem jársz szoknyában, kishúgom?” De az ilyesmi csak az első tavaszon s nyáron esett meg. Mire eljött az őszi vásár ideje, Imre már összenőtt lovával, ismerte a vihar születésének titkát, s hogy mikor és hol kell kémlelni az ég alját. Felnyílt előtte a lovak országának végtelen sok titka, olyan volt egészen, mint azok, akik valaha őelőtte szolgáltak a pusztán kisbojtárként, felcseperedtek, számadókká vénültek.

A pusztá maga teremti a bojtár számára a munkát. Terelni, itatni, vigyázni, gondozni, számba venni, leszámolni. Éjjel és nappal egybefolyik. Ha csillagos az ég, s nem süvitenek szelek, hanyatt fekszik, míg elkáprázik a szeme a végtelenségen. Ha felkel, valamerre apró csillagszemek gyúltak ki az éjszakában, talán egy messze zörgő szekér pislá lámpája, vagy valaki nagy ritkán áthajt a pusztá peremén gépkocsin. S így mesélnek a fények, idedereng a távoli csárda ivójából áradó petróleumlámpa-fény, majd kialszik az ajtófélfára akasztott viharláng is, amikor az örmény kocsmáros kiteszi utolsó pusztai vendégét. Ilyen egy mindennapi éjszaka, amikor nem fenyeget veszedelem, nincs hideg, nem várnak sehonnan vihart, így nézte az égi és földi csillagokat az éjjel is, míg meg nem szólalt egy hang mellette: nézd meg már, Imre, mi van azzal a szürke kancával, nem tetszik nekem, nehezen születik majd meg a csikaja. Be kellene menni a lódoctorhoz, reggel mindjárt jöjjön ki. Neki kell itt majd segíteni.

Ezért vágat Imre, hátában a széllal, a Négyeskúttól, ez errefelé olyan Egyenlítő-féle, ahonnan számítják a pusztát hosszában, de keresztben is.

Jó korán indult, lelassítja Csillagot, inkább poroszkál, tapasztalásból tudja, virradás előtt nem lehet felverni a lódoztort. Inkább leáll egy-egy pillanatra, hogy a derengő fényben meglesse a pusztai aprótörvényt, hím pockok párbaját, egy héját, amint lecsap a mezei egérre, szárcsarajt, melyet ismeretlen rém kerget a halastavak felől. A felszakadó ég alja a toronyóra, mely szerint igazodik: úgy számít, szép csendesen élvezi a pusztát, s inkább a végén kapja vágatába Csillagot, már csak azért is, hogy aki látja, lássa: szörnyű nagy a sietsége.

Így lépésben, ügetésben fogy alatta az úttalan út, ahogy Csillag kedve tartja. De egyszerre a kanca nyugtalan lesz, hegyezi fülét, megremeg, egy pillanatra megáll, ágaskodni kezd. A ló valami olyan nagyon-nagyon távoli zajt neszel a nagy fülével, mely őhozzá még alig-alig érkezik. De már a lovas is hallja, hogy apró pufogások, robbanásszerű motorzaj ér el hozzájuk, egyszer-egyszer kihagy, elcsendesedik, hogy annál élesebb, harsányabb legyen a megújuló pöfögés. A lökések erősödni kezdenek, mintha lassan megrázkódnék alattuk a föld is; mintha üres tök héját rezegtetnék – nem csoda, ha a ló nyugtalan lesz, kijön az ügetés tempójából, elvéri a lépést, újból ágaskodik. Pusztai ló, ismer mindent kis világában, de megriad, ha szokatlan, váratlan veszedelem közelít.

A láthatáron ezer piros szalag szakad fel: lassan elosonnak a szürke árnyékok, már nincs sötét, nem mentegetheti önmaga előtt sem önmagát, ha nem találna oda, hogy kikutassa a különös zaj eredetét. Nem kell tétováznia, a föld hozza a hangot, neki csak engedelmesen kell követnie az irányt. Most már megállás nélkül fut végig a pusztá testén ez a remegés, mintha örök idők óta dübörögtetnének itt valamiféle gépeket.

Talán két hete, hogy nem járt errefelé, a tanya szívében, hivatalosok világában, mert nem is volt itt semmi keresnivalója. Most sok minden újat lát: deszkabódé nőtt ki a semmiből, s előtte, egy földhányáson fűjtató szörnyeteg. Le kellene szállni a lóról, mert Csillag táncol, cimpái megteltek vérrel, ha nem fogná, visszarahanna a pusztaságba, ahol nem riasztja a rém.

Az olajfoltos ruháról visszaverődött napsugár a kis bajuszos ember arcán táncolt. Lazított egy szelepen, füttentett egyet, lenyomott egy kis kart, lábával mintha jelt adott volna valami indulásra: a gép zihálva, zakatolva indult, sűrű benzinfelhőt pöfögve maga körül. A puszta még nem szokhatta meg ezt a zajt. Mintha a gólyák is az ősi törvény pusztulását látták volna, olyan keservesen kezdtek kelepelni, felelt rá a liba- és kacsahad, bíficek, amint panaszló hangjukkal rákezdenek a hajnali szóra: az ember, azon a magas, kényelmetlen ülésen mit sem törődött mindezzel, gép-lóháton, ahogy előre-hátra hajlongott, olajfoltos kezével egyetlen nyomásra növelte vagy apasztotta ezt a szokatlan zenebonát.

Imre nem szállt le lováról, így mintha nem kellett volna Csillag hátán ülve felnéznie a gépemberre. Csillag, fejét kicsit elfordította, az állat mintha megnyugodott volna, de Imre érezte, hogy egész testében tovább remeg. Nem lehetett elszakadni a képtől: a kerekek, szíjak, vasmarkok közül valami villanó acéltest tört előre, s bevette magát a föld mélyébe, már ennyi idő alatt is tekintélyes kupac föld mutatta: milyen mélyen jár ez a fúrószerkezet. A pusztai fiú nem láthatott többet: miért indul a hajnali gép, s miért hasítja meg a puszta testét a fúró? A kis bajuszos szeme Imrere szaladt.

– Te is csak ott tárod a szádat. Hozhatnál a belső kútról egy sajka friss vizet!

Mintha hadüzenet lett volna, úgy kapta fel Imre a fejét. Nem cseledje senkinek a pusztán, saját számadója írhatja meg csak a sorsát. De a gépészmesternek kedves, nevetős, barna tekintete volt, nem látszott cseppet sem parancsolónak, inkább évődött vele, hogy megbontsa a nagy csendet. Nem, nem lehetett rá haragudni. Csak Csillag ne lenne olyan remegős. Simogatta nyakát, a világért sem szállt le a lováról, úgy kapta el az edényt, s visszanevetett. Ismerte bent a központi gazdaságban a járást, tudta, merre a kút, mindig akad, aki húz éppen belőle, egy sajtárral mindig telik. Inkább csak lábával kormányozta Csillagot, a kantárt el is engedte, hogy kényelmesebben foghassa az edényt. Már ott kényeskedett a csillaghomlokú kanca a gémeskút előterében, maga is megszemjajhatott, mert nyihogott, rázta magát, egy pillanat, Imre leugrik hátáról, azzal a könnyed biztonsággal, ahogy a pusztai emberek szokták, amikor szemben, a doktor házának ajtaján kilép az idegen.

Ilyen embert még nem látott. Magas, karcsú férfi volt, nem hordott kalapot, sem sapkát, mint a gépész. Csúcsos, kopasz koponyáján táncolt a napsugár. Az arca megelevenedett ettől a fénytől. Olyan volt ez az arc, mint valami holdbéli tájék, hegyekkel, völgyekkel, szakadékokkal. S a szeme... olyan félelmesen tágra nyílt tekintet villant rá, sötét, különös szembogarából áradt, nem tudja elkapni előle az arcát, csak himbálja az edényt, zavartan, megbűvölten néz a férfira. Az idegen kurta bőrnadrágot hordott, az inge is mintha valami könnyű bőr lett volna, széles, kihajtós gallérral, lágy bőrből készített cipő volt a lábán, amilyent még sohasem láthatott, könyökéig felgyűrve az ing, s az alsókar mutatta az izmok pompás játékát. De újból csak a szem nyűgözte le, ez a fürkésző, átható tekintet, mely befogta, nem engedi el: Imre arcán pihen. Az idegen ott állt mozdulatlanul az ajtónyílásban, nem lépett előre, nem ment vissza. Néhány lépcsőfok az ajtótól a földig, a férfi magas ember volt, így majdnem egy vonalban néztek egymásra. A gép zaja mint szétfosló tompa pöfögés ért már csak el hozzájuk.

Kicsit úgy érezte, mintha varázshatalmak közé került volna. A hajnal testét felszaggatja a gép, s amikor közelebb jön, csak annyira, hogy sajka vizet merítsen a kútból – szemével befogja az idegen ember, aki olyan, mint kisgyermekkorú mesék varázslója. Imre nagyfiú, de legszívesebben ledobná az edényt a földre, s mondana valamit Csillagnak, hogy az állat inát megfeszítve belerohanjon a pusztaságba: menekülni... menekülni... De már nem lehetett. Az idegen, aki mozdulatlanul áll az ajtókeretben, lebilincselte tekintetével. Aki hamarabb mozdul meg, érezte, az a vesztes.

A holdbéli arcon, furcsa módon egyszerre szétáradt a sugár, mosolyogni kezdett. Valami cinkos, majdnem gyermekes mosoly áradt ebből a kemény, barázdás, árnyékoktól szabdalt férfiarcból. Keze meglendült, mintha hívta volna. Csillag már nem félt, elmúlt reszketése, fürkészsze nézi ragyogó szemével az idegent, magától pár lépéssel közelebb húzódik. A férfi benyúlt nadrágja zsebébe, s néhány kockacukrot húzott elő. Különös biztonság áradt ennek az embernek a járásából, úgy ment, mintha nem is az itató körüli tócsákat kerülgetné, hanem mennyei halmok között járna puha, sárga cipőjében. Már ott áll Csillag előtt, tenyerére teszi a soha nem ízlett portékát.

A ló felnézett kis gazdájára, mintha tőle kérdezné, mit tegyen. Imre megsimogatta Csillag fejét, s egy pillanat múlva már el is tűntek a hatalmas szájban a cukordarabkák. Csillag szétterpesztette lábát, nyihogott egyet jókedvvel, barátkozott: szégyenszemre a pusztai állatot lekenyerezte fél marék cukorral a varázsmester.

Ki szólal meg először? A puszta fia gyanakvó, bizalmatlan: visszaszállt rongynergébe, készen arra, hogy egyetlen mozdulatra megrántsa a kantárt, s bevesse magát vágóban a végtelenségbe. S mégis, az idegen szeme volt, ami lenyűgözte. S a mosolya, melyhez hasonlót nem látott soha. Mintha nagyon mélyről érkezett volna, míg felér az arcra. Ahogy nézett rá, Imrére is lassan rátelepedett a derűsebb kedv. Először csak ajka tövében bujkált a mosoly, majd széthúzódott szája, kivillant hibátlan fehér fogsora, kellette magát kicsit, gyerek módjára, végül is elkacagta magát. Menten szégyenkezett miatta, hisz nem lehet tudni, ki az s mit akar, aki szemben áll vele. Igen, nem lehet tudni, miféle, mi a szándéka?

– Hozzám jöttél, fiam?

– Nem tudom, ki maga.

Milyen különös az idegen ember hangja: így még nem hallott beszélni, sem a pusztán, sem bent, a városban...

Igen, csak éppen értette, s neki is kiszaladt a szájából ez a hirtelen „maga”, ami se nem „kend”, sem nem „uraság”, ahogy már az ő korában illik megtisztelni a felnőtteket. De csak a szája volt ilyen bizalmatlan, mert Imre szeme csillogott, már elkacagta magát, s az idegen is ott állt, féllépésnyire.

– Szállj le a lóról, megmondom.

Mintha valami idegen akaratnak, parancsnak engedelmeskedne, nincs benne semmi tiltakozás. Csillag sem riadt, fejét előrenyújtja, úgy látszik, megkedvelte az édességet, talán akkor sem menne el az idegen közeléből, ha Imre benyomná vékonyába csizmája sarkát.

– Nem hallottál semmit arról, hogy kijöttünk a pusztára, fényképezni?

Ki ne ismerné a városból a masinásokat, akiknek ajtaja előtt tátott szájú leányzók s katonaruhába bújtatott legénykékek képe díszeleg. Kit nem hurcoltak már gyerekkorában lencse elé, de ez az idegen cseppet nem hasonlít a városi fotográfusokra.

– Fényképész?

Mintha mélyen csalódott volna, végigméri az idegent, de nem lát sem kezében, sem közelében semmiféle masinát.

– Filmet, fiam. Láttál már filmet?

Megint az emlékek. A kisleány szerette az „üldözősöket”, meg azokat, ahol idegen kastélyokat mutattak, s volt olyan, hogy énekeltek is. De soha nem gondolkozott azon, hogyan is születnek ezek a száguldó képek, ki az, aki felveszi őket, hogyan kerül mindez a vászonra. Az idegen érezte: most megfogta a fiú képzeletét, mert felcsillant szeme, elmúlt a kezdeti bizalmatlanság, s mintha már semmi sem maradt volna a félelemből.

– Olyan mozit csinál? Hol? A városban?

– Dehogya. A pusztán.

– Itt? Itt nincsenek házak, meg semmi, ami kell az ilyenhez. Építeni akar?

De ezt már csak úgy hozzátette. Maga sem hitte. Úgy nézte az idegen arcát: komolyan beszél-e vagy tréfál? Imre már ott állt az idegennel szemben. A magas ember kissé meghajlott most, önkéntelenül: ne legyen annyival magasabb, mint a kisleány. Már *beszélgettek* egymással, anélkül, hogy Imre egészen feladta volna a gyanakvást. Az idegen keze kinyúlt. Mintha elért volna a láthatár széléhez, ahol néhány óra múlva kiteregeti majd a délibáb tótágásra állított képeit.

– Építeni? Te magad is látod, hogy a föld itt csak azoknak egyforma és csupasz, akik nem vesznek semmit sem észre. Te honnan jöttél?

– A Négyeskút felől. Mihály bácsi küldött a lódoctorhoz. Ellik egy fiatal kanca, és estére eljön a másik ideje is...

Ha ez az ember ilyen sokat tud, pedig még soha nem is látta itt a pusztán, akkor nem céltalan, ha észreveszi: sok mindent tud Imre is, a maga módján, a maga birodalmában. Fél szemmel figyelte, elámul-e mindettől a fényképes ember?

A férfi hirtelen elkomolyodott. Az arcáról eltűnt a nevetés, az a cinkos, majdnem gyermekes mosoly, mely már ott ült arcán, amikor tekintetük találkozott. A szeme villant egyet. Mint aki hirtelen türelmetlen lesz, de még fékezi magát, úgy kérdezte.

– Mikor indultál?

– Még korábban, épp hogy látni kezdtem.

– Már megindult az ellés?

– Még csak kínlódik a kanca. Ha nem jön a doktor, baja lesz, mondta Mihály bátyám, még fiatal. Ezért várom, hogy felkeljen a doktor.

Az idegen hátraszólt, be a szobába. Ezt nem értette Imre, mert idegen nyelvű beszéd volt, még a hangok sem illettek bele valami szerencsésen a pusztaságba. Az ajtónyílásban megjelent egy másik ember. De már ez nem volt olyan szép egészséges arcú, mint akivel ő beszélt. Amolyan himlőhelyes, tarka inget viselt, szivar volt szájában, két halántéka erősen kopaszodott, s annyi rovátka volt az arcán, hogy olyan volt, mint a sokszor boronázott föld. Csak annyit értett belőle: „doktor”, s a himlőhelyes néhány lépést tett a tanyacsoportban a takaros ház felé, amely a lódoktor birodalmába vezet.

Újból csak ketten maradtak. Az idegen mosolygott megint.

– Kimegyek veled a Négyeskúthoz.

– Aztán az mire jó?

– Megnézem.

– Semmi az ott. Négy géme van, meg iszik a jószág. Ezért kár messzire menni. Miért jött ide?

– Majd jön a doktor. Már üzentem neki. Neked, fiam, meg kell szoknod, hogy sokféle megyek, sok mindent megnézek. Nagy a puszta, ketten is elférünk benne!

Ezen éppen nevetni kellett, de az idegen most nem is mosolygott, csak nézte Imrét. Csillagra villant tekintete, majd a kémény tövében elnyúló gólyafészekhez, melyre most telepedett le a hosszú csőrében valami táplálékot hozó apamadár. Imre nem hagyta magát.

– De miért nézi ezt városi ember? Mi öröm van benne, ha nézi? Nincs is mivel fényképezni. Ott nem lehet úgy felállítani a masinát, mint a városban.

Nekidőlt a kerítésnek, nagy óvatosan, hogy észre ne vegyék bent a házban, lecsípett egy virágzó mályvatőről egy szép piros virágot. Megnézte, szagolta, csalódottan, aztán habozott, elvesse-e vagy a kalapjába tűzze. De már jött ki az a másik, ragyás arcú a doktor házából. Megint csak mondott valamit azon a másik nyelven, érezte, ide-oda szalad kérdés, felelet. A két ember arca megfeszül, mintha vita lenne közöttük, utána a himlőhelyes bólint, furcsa, torokból jövő hangot hallat, befordul a szobába, egy pillanat s már kijön onnan,

vállán szíjon lógó hosszúkás fekete táskával, másik kezében olyanféle szerkezettel, ami bizonyosan az ő külön újfajta masinájuk.

Az ajtónyílásban most megjelent a doktor. Úgy harminc év körüli, idevaló nyúlánk ember volt, fekete hajú, csizmás, vadászkalapos. Olyan fogantyús zsákszerű valamit hozott magával, ebben voltak bizonyosan a szerszámai. A szolgáló szaladt az istállóba, riasztani a kocsist. Pár perc múlva ott állt már a két lóval a pusztai homokfutó.

Imre inkább szemmel, mozdulattal jelentett, mint szóval: kisbojtár sorsa, hogy ilyenkor őt hajszolják mindenképpen. A doktor már tessékelte vendégeit, ügyet sem vetve a pásztorfiúra, aki kicsit csalódottan, kicsit durcásan rángatta meg Csillag kötőfékjét, átvette lábát egyetlen ugrással, míg keze elsimította a rongynerget.

De nem tudott a kocsitól elszakadni. Ha ő lovagolt elől, az uraságoknak kellett nyelniük a pusztá kesernyés, bogáncsliszttel kevert porát. Ha meg ő kullogott nyomukban – neki lett egyszerre tele a szája, így egy vonalban ügetett, mert a doktor nem nagyon hajszolta a maga két szürkéjét, mint akinek nem túl sietős a dolga, így Imre is lecsendesítette a saját maga szilajságát. Csak épp egyszerre valami különös bűgásra, szokatlan zajra lett figyelmes. A ragyás arcú feltérdel a kocsi párnájára, egyenesen nekiirányítja a masina csövét, most kattog s kelepel ez a furcsa gép, nem fél, úgy látszik, a rázkódástól, sem a portól, a nap már úgy kezd sütni, hogy épp neki vakítja arcát, mert a masinás ember valami fekete kendő mögé bújva forgat egy kallantyút, s a másik, a barátja, az idegen apró szavakat mond csak, itt-ott meglendül az ujja, mint aki valamiben dirigál a másiknak, egyszer dühösen lecsapja balját, felfelé fordítja tenyerét, de újból elneveti magát, szaporán szól a kendő alattinak, aki fel-le csóválja a masina csövét, míg forog az ármányos kerék.

Egyszerre érkezték volna, ha már akkor, amikor nagyon megszűröl, mint valami apró játékokcska, felmerült a Négyeskút képe – Imre nem kapta volna vágtaiba Csillagot. Nagy esemény az ilyesmi magában is a pusztán, a kanca ellése, a doktor látogatása, a régiiek rovátkát tettek csak ilyenkor a botra (így meséli jobb kedvében a hajdaniakról Mihály bácsi), de ma már bevezetik különleges papírosokra, talán könyvbe is, amikor a számadó számot ad róla a maga módján a városgazdának.

– Mert jönnek, nemcsak a lódoktor, de két igen-igen idegen ember, Bátyus, masinákkal, olyanféle emberek jönnek. A doktorral.

Imre nem volt szószátyár legény, s apja után is már félig ember-számba vették. Ha mond valamit, nemcsak olyan lefetyelt szó, lehet magja is. A pusztán nem szeretik az idegeneket. A városból mindenféle szimatolók meg kíváncsiak jönnek. Néha olyan emberek is, akik újságokba firkálnak, s ostoba kérdésekkel tartják fel a napot. S jönnek hivatalosak, ezek sem kérdeznak kevesebbet, de ezeknek nehezebb túljárni az eszén. S jönnek, mindenféle külvilágbeli, idegen szóval karattyoló urak és dámák, akik odahaza, úgy látszik, már mindent láttak, elunták magukat, s egy szép nap csak itt teremnek a puszta kellős közepén.

S már ott állnak a lovak a Négyeskútnál, a doktor ugrik le elsőnek, most szörnyen hivatalos ember, nincs érkezése másokkal is törődni, most ő a doktor, aki Biztos is e felett a szép nagy határ felett, s az ilyen Biztost hajdani időkben még pandúrok szolgálták, pusztai lovas legények, akik saját maguk tettek – ha úgy hozta a puszta törvénye – igazságot. De most csak szedegeti táskáját, s ő is oda-odaszól azon a külvilágbéli nyelven, inkább azért, hogy emelkedjék tekintélye a puszta népei előtt, hogy a lódoktor ehhez is ért, járt talán ő is ilyen országokban, mindenesetre ámuljon s vakuljon számadó, gazda, kis- és nagybojtár tőle. De Imre megfigyelte, hogy igen-igen akadozva szólott, s volt, hogy nem találta el éppen azt a szót, ilyenkor pattintott egyet.

De már a masina odafordult, amerre a kanca. A doktor botjával hatalmas félkört rajzolt. Ezen bévül, akinek nincs dolga, ne jöjjön semmiképpen. Szájtátik, kislegények – odább is tágas, nem való meglesni a kanca nehéz munkáját.

Csak éppen azok ketten, az idegenek beléphetnek a körbe. A két kocsiló (mind a kettő kanca) ideges lesz, nyugtalankodik, a kocsis halkan súgja a doktornak: el kellene vezetni őket, de onnan, a bak magasságából tud, úgy látszik, csak forogni igazán a masina. Imre szeme sarkából nézte az idegent. Nem, nem a ragyásat, az „ő” barátját: hogy villan szeme, mint fogja karon a másikat, milyen madárhoz hasonlít? Milyen állathoz? Hiúzhoz, ölyvhöz... amint lesi prédáját... vagy jóságos, mint a komondorszem, ha gazdájára tekint? Imre érezte: nem is az a másik forgatja, pecegetti, szántja a világot azzal

a géppel, de az ő barátja teszi mindezt úgy, hogy hozzá se nyúl, alig-alig szól a másikhoz, s mégis ő az, akinek szavára engedelmeskedik minden.

A doktor idejében érkezett, s megkezdődött a harc az új kis életért. A fészker árnyékot vet a kancára, nem perzseli úgy a pusztai napfény. Már senki sincs a homokfutón, a kocsis is leszállt róla, ott pipázik a félárnyékban, a földre írt félkör peremén. S most megindulnak váratlanul a lovak. Közel, egészen közel mennek a vajúdo kancához, s ragyogó, de merev szemükkel nézik. S bekövetkezik a csodálatos pillanat. A doktor óvatos keze elhárítja az utolsó akadályokat, a kicsikó botorkáló, meg-megrogyó első két lábával igyekszik kikapaszkodni, először az életbe. Az anya megrándul, fehér tajték folyik szájából, de már boldogan, megkönnyebbülten nyihog, szélesebbre terül, nem veri a görcs, s a kicsikó már rogyadozva próbál négy lábra állni... egészen-egészen egymagában. S akkor közelebb jön a lódoktor két szürkéje, fejük szabad, a kocsis kivette szájukból a zablát. Az üres koci lemarad hátul, s a két szürke közrefogja a most született életet, s széles vörös kancanyelvükkel nyalni, tisztogatni, mosdatni kezdik a kicsikót.

Imre felkapja a fejét: hogy ragyog az idegen tekintete, most olyan lehet, mint diadalmas hadvezér, ha sikerült hadicsele – már-már elkapja maga is a masinát, de félúton megáll... valamit mormol maga elé, s ahogy felszaggatja a kukoricahánccsal fedett góré tetejét a napsugár, megcsillan szemében a könny. Ezt Imre mindennél jobban, világosabban látja: a nagy-nagy ember, az idegen, a másiknak a mestere most majdnem-majdnem sír.

2

A pusztának nincs harangja vagy szirénája, hogy hírt adjon, mégis titokzatos módon terjed, szerteszáll minden hír ezen a hatalmas lapályon, talán a széllel is érkezik üzenet. Szinte percek alatt benépesedik így a Négyeskút környéke. Imre most látja, már mennyien ismerősök korábról az idegennel. Előkerül a kondás, taplósapkájában, furulyájával, átlovagol Gábor, a szép hangú bojtár a szomszéd ménestől, itt van a madárcú Baksa bácsi, kinéz a számadó, még a legbizalmatlanabb kutyák is odaheverednek ennek az embernek lába elé.

Mint a varázsló, felszít valami parazsat a hallgatag pusztai emberekben. Elfeledik: nem közülük való, s hogy talán csak azért jött, hogy felzaklassa az itteni ősi nyugalmat. Idegen formájú szavakat használ, melyeket itt nem mondanak soha, néha keres is egy-egy szót, mintha nem jutna eszébe, társa felé fordul ilyenkor, mintha tőle várna segítséget. S mégis sorban megnyeri a bizalmatlan, saját kis világuk dolgaival elfoglalt pusztai embereket. Imre csodálkozva látja (hiszen két év alatt alaposan kiismerte népét), miként változik meg az arcuk, elsimulnak a ráncok, végül is kibuggyan az évszám eltűnt mosoly az ajkak sarkában. Az első bojtár kelletti magát: Gábor lóháton mutatja be tudományát, ő magát a pusztá legjobb lovasának tartja. Táncol, cicázik a paripája hátán, közben úgy félhangon rákezd a nótára, fél szemmel az idegenen tartva tekintetét... egy fejbólintás, s Gábor már kiereszti szép, csengő tenor hangját, mint amikor nagy ritkán az örmény csárdásnál cigánnyal mulat.

A masina, mintha csak átvenné a játékot, úgy hajlong, cicázik, ide-oda billeg. Milyen egy vele az ember, aki kezeli, egy mozdulat, meglendül a gép, a kéz biztosan kormányozza. S akik ott állnak

a kunyhó körül, a pusztaiak, akik máskor mogorván szétszélednének, vagy épp gorombán mondanák minden idegennek, „mi jártatni valója van a pusztán” – most belenéznek a fekete mélységbe, nem kapják el fejüket, nem hajtják le úgy hatalmas kerek kalapjuk peremét, hogy arcukból egy szeletke se lássék (mert ezt szokták, ha vasárnaponként a városból kijönnek, s fényképezőgépet szegezve feléjük, igyekeznek megörökíteni a pusztai romantikát). Most körülötte élnek, beszélnek, mulatnak, ígérnek – s az idegen nem ad nekik semmit, nem ver hordót csapra, nem kínál pénzt. Csak él közöttük, olyan természetesen, olyan biztonsággal, mintha már itt lenne száz esztendeje, a pusztaságban.

A gép felszalad a láthatár peremére csövével – s egyszerre a himlőhelyes legyint. Ilyenkor a lencse is zavarba jön, nem lehet egészen megcsalni, mint az emberi szemet, a kép zavaros lesz, életlen, reszkető, mire se mennek vele. A délibáb remeg, táncol a horizont szélén, s változtatja képeit, még kora van, nincs éles határa, kék és rózsaszín fodrok úsznak a levegőben, s tótágast megjelenik az ég alján egy gémeskút.

A doktor befejezte munkáját, s már újból ott állnak a könnyű kocsi körül. Az idegen odajön hozzá.

– Add kölcsön a lovadat. Kedves ló. Ül addig fel a kocsira, hazáig szeretnék lovagolni.

Mindent tud? A pusztai emberek feszülten figyelnek. Úgy hiszik, csak az ő tudományuk, hogyan kell megülni a pusztai lovat, bőnyereg nélkül, egy szál átvetett pokróc hátán, azt a lovat, mely nem felejt el a pusztai szeleket, velük szeretne versenyt vágatni, nem látott soha várost, nem szegi útját soha semmi sem.

Az idegen és Csillag már ismerik egymást. A nadrágzsebből még néhány kockacukor kerül ki, Csillag most már tudja, mi az a fehér és édes, vidáman majszolja, miközben egy erős, barátságos kéz simogatja. Felnéz, kérne még többet, de az idegen a hátán terem. Eddig – úgy mondják – csak Imre lovagolta, most más szorítást érez, táncol, nem barátságtalanul, inkább idegesen.

– Mint a huszároknál – mondja az öreg István, ahogy nézi a szemé sarkából.

Mert az idegen nem pusztai módra ül a rongynyeregben, mint aki összenőtt a lóval, egyek, ha kedve tartja, ráhajlik, alszik, ha kocognak, inkább szóval kormányozza, ritkán vágatnak, hisz a pusztán

miért is sietnének? Úgy ül rajta, kicsit mereven, kiegyenesedő felsőtesttel, szabályosan körbejár háromszor, lépegetve, míg mindenki felszáll a homokfutóra, s elindulnak, hazafelé.

Félúton homokfelhőt látnak. Ilyenféle port aligha kavarr állat. Imre feláll a bakulésből, tenyerét ellenzőnek fordítva. Lehet, neki van a legjobb szeme, mert ő látja meg először:

– Egy autó... a pusztán... autó!

Széles testű „hatszemes” öreg kocsis, amint egyre közelebb jön hozzájuk. A lovak érzik meg először a zajt. Nyugtalanok, ágaskodnak, átveszik egymástól a remegést. Az idegen érzi, hogy Csillag teste feszül, egy pillanat, és már vad táncba tör ki. Keze megrendül, mint aki jelzést ad a feléje rohanó vonatnak: állj! Kocsis és autó egyszerre állnak meg. A ló elfeledi félelmét, a masina csendes lesz, a motor még böffen egyet, az is leáll. A sofőr kezében furcsa szerszám. Kerek, óraféle szerkezet.

– Iránytű?

– Hát, uram, hogy az ördögbe találjak el ide, amikor itt nincs is út, semmi, se bokor, amitől tájékozódni lehetne. Kérem, merrefelé van az a Négyeskút. Mondják ott: erre... Hát az, uram, délnyugat, mert én igen ismerem az irányokat. Az iránytű segít, kérem, ezen a pusztán.

Ma minden más... minden más, gondolja Imre. Már hajnalban, ahogy elkezdődött a fűrógép pöfögése... s utána az idegen, a ragyás a maga masinájával... ez az autó, minden más... minden más, mintha akarattal felverték volna a pusztát százados rendjé.

Furcsa nap. A kocsis, aki ismeri apját, még gyerekkorából, mintha csúfondárosan, lenézően sercintene: hogy kerültél te, rendes pusztai gyerek létedre ilyesféle szedett-vedett kompániába. De lehet, csak így nyomta a bűntudat, mert kérdés s kérdés nélkül kapott fel a bakra a Négyeskútnál, s nem kérdezte a számadót, mehet-e? Csak elkapta a kíváncsiság s az izgalom. Mindezt érezte, amint hánytorg benne a lélek, ég az arca, csapja, pirosra veri a szél.

Hátul a ragyás idegen a maga nyelvén beszél, s a doktor teli szájjal próbálja utolérni a vartyogásban, de nem sikerül neki. Mégis mintha már egy-egy szónak kivenné Imre az értelmét. Főként, amire mutogatnak, amit sűrűn csak ismételnék, aminek olyan ismerősforma hangzása van, hogy észreveszi, valami pusztai állatról lehet szó.

De hol lehet a barátja, aki csak elvágatott Csillaggal. Itt egy kicsit mintha hajlanék a puszta háta, nem mintha púpos lenne, csak éppen megrezgett, mint a végtelen kalapja, ezért porfelhőt lát, egy távoli nyargaló oszlopot s benne semmit. Él-e, hal-e Csillag hátán az idegen? Tartja-e hátán, vagy leveti-e magáról? Nem tehet róla, nem tehet róla. Nem ő akarta, nem lehetett mondani az idegennek: nem adom az állatomat! Olyan szeme volt, olyan tekintete: nem mondhatta neki!

Úristen, ahogy előkerül. Mintha valami nagy vezér lenne s diadalt aratott volna, ahogy az elemista képeken tündöklenek. Csupa büszkeség, önbizalom, Csillag alázkodik, elfelejti kiscsajját, ismeri ezt a hízelkedő nyelését, amint dörzsölködik, kelletti magát. S az idegen, lám, lassít a vágatánál, csendesedik a föld porzása, inkább olyan bánatos üggetésbe fog, mint a szemelő eső. De odaérnek, a kocsit és az autót lassít. Mindenfajta dolog elkeveredik a pusztán. Imre közvetlen közelbe kerül az autóhoz. Persze, sokat látott a városban, de nemcsak hogy nem ült még benne soha, de hogy valaha karnyújtásnyira lett volna, megsimogathatta volna piszkos szürkészöld oldalát? Most meg a sofőr felnéz rá: alulról. Olyan krumpliciorrú, vizenyőskék szemű, kis bajuszos, se hideg, se meleg ember, inkább feléje húz, vág egyet Imre felé szemével, mutatja: te is jól idekerültél, komám.

De már az ő barátja rendezkedik. Mintha nem gyerekeskedett volna percekkel ennek előtte Csillag hátán, még egyet simít kezével a ló nyakán, kotorász zsebében, talál-e még valami cukrot, odaszól a himlőhelyesnek, az is keres idegen formájú ujjasában, két férfi, megáll minden, mert Csillagnak cukrot keresnek. De ez is csak egy pillanatig tart, a doktor mond valamit: nem jó annyi cukor a lónak, ez az értelme. De már Csillag kapott új édes abrakot, s Imre újból fent van a hátán. Most van a döntő pillanat, a fiú is érzi... egy pillanatnyi tétovázás. Látja, az idegennek, a barátjának keze elindul, most neki... az ő számára keresne valamit, talán tárcáját... pénz adna neki, a fotográfusra néz feszülten, az bölint háromszor is egymás után.

- Gyere, Imre, velünk. Megkóstolod Ibolya néni főztjét.
- A Négyeskútnál... Mihály bácsi... várnak...
- Tudják, velem vagy. Látni szeretném, milyenek lettek a képek. Megvárod.

Nem érti, csak annyit, hogy engedelmesen megy a többiekkel, nincs benne ellenállás, lenyűgözi ez az éles, átható tekintet, s Csillag is szívesen megy a kocsi nyomában, vagy mellette inkább, már látszanak a tanyák, s ahogy egy pillanatra megállnak, hallani lehet a fúrógép pöfögését.

S egy perc már: ott állnak a fúrógép előtt.

A gépész olajos kezével valamire mutat, amit Imre nem láthat, csak fehér foltokat vet a föld itt-ott, s most, hogy oldalt kerül, rettenve látja, nemcsak koponyák – talán négy, öt is lehet, egy szétesve, zöldeken, üres szembödőrel, előretüremlő állkapoccsal, de lábszárak, mindenféle embercsontok, szépen kihányva, oldalvást.

Ó, be megváltozott egyszerre barátjának az arca. Mintha ragadozó madár lenne, már ugrik le a kocsiról, ott áll a fúrólyuk peremén – ez inkább olyan, mint lefelé keskenyedő árok, körös-körül kihányt földkupacok, próbák, kis dobozokban mintaföld, ahogy méterenként elődobja a fúró, s a gépkezelő már magyarázza is, hogy talán négyméternyire kezdte vetni a föld magából a sárgát... olyan márgás csíkok futottak, már ő látott ilyent, amikor temető felett indul a fúró, s ahogy közelebb jöttek, már nem volt lelke, hogy a fúró hegyét valaha való ember csontjába vigye, így oldalt, félméternyire ment lejjebb, s hagyta, délidőben kért egy lapátot s maga látott neki, hogy kihantolja s lássa, valaha való miféle népek voltak: talán még Rózsa Sándor idejében való szerencsétlenek-e, vagy igen-igen hajdaniak, az előző időkből?

Az idegen kezébe veszi a koponyát. Olyan furcsa pillanat ez: Imre semmiért sem adná, ha tudná, mi járhat ilyenkor ennek a különös, magas embernek az eszében. Mire gondolhat? Mit lát a koponyán? Most lekúszik az árokba, nagyon-nagyon óvatosan, mint aki nem akarja, hogy maga alá temesse a föld feltornyozott pereme. Kezében megvillan a nagy, erős zsebkés pengéje, s kotorni kezd ott, ahol legfeltűnőbb a márgás sárgaság, s ahol már egy csontváz szűrös medencecsontját lehet sejteni a vékony földtakaró alatt. S egy kendőt vesz elő, amivel torkát kötötte körül, amikor erős volt a pusztai szél, s csücsökre fogva tisztogatja, másféle mozdulatokkal, mint ahogy a gépész mutatta, így egyik kezében késsel, másikban a kendővel tisztogatja, keféletti, minden húzással kevesebb-kevesebb lészen a porköntös, s egyszerre ott fekszik, valaha való emberi mivoltában

a csontváz. Szomorú, hosszú koponya ez, amolyan köcsögfejű ember lehetett valaha. A földágyban kis vaskése, egy feketésszürke agyagszilke, csontkanál fajta, ez minden holmija, amit a hosszú útra vele adtak egykoron. Mindenki köréjük gyűlik.

– Milyen rég feket ez a *koma* a földben?

Az állatorvos ránéz a pásztorra. Úgy, mint akinek mestersége, kezébe veszi a csontot. Nézi szemeödrét, sárga, előreálló fogait, a halántéktájon egy mély repedést. Mindenki feszült figyelemmel vár: mit mond a lódoktor? Percnyi csend.

– Úgy lehet... vagy ezeréves, talán pár száz év rá...

– Kik élhettek ezen a tájon?

Az idegen csendesesen megszólal:

– A temetkezés módja és az edények szerint alighanem avarok.

Imre felnéz rá. Mintha valami egészen új, ismeretlen világba került volna. Az emlékek mélyéről valahonnan feljön ez a szó: *avar*. Iskolában mondták, amikor a hun királyt emlegették. De honnan lehet tudni ezt? Ki fejtheti meg a sírban fekvő titkát? Lopva Csillagra néz. A ló unottan csóválja farkát, hajszojla a legyeket, nincs legelnivaló a házak környékén. Elmenni innen... elmene-külni innen.

Az idegen odajön hozzá.

– Látod, mennyi világ van és volt? Érdekel?

Menekülni innen... Apjára gondol, aki szűkszávú, keménykezű ember, s néhanapján kérdi a számadótól: hát az Imre?! Ha meghallaná, hogy ilyen furcsa, majdnem komédiásfajta emberek közé keveredett. Mit szólna az apja? De nem lehet menekülni az embertől, akinek nem is tudja a nevét. Úr, de milyen úr? Hogy titulálja? Leszegi fejét, felnéz rá.

– Nem tudom. Nem tudom, honnan tudja. Mifajta?

Az idegen nevet.

– Majd egyszer... majd egyszer beszélünk róla. Ha az ember sok sírt lát, sok halottat, sok múzeumot. Meddig maradhatsz itt?

Imre menekülni szeretne, s mégiscsak úgy, fél vállával rándít egyet, hogy mutassa: mindegy, a pusztának nincs sietése.

– Várj itt egy félórát. Látni akarom, hogyan sikerültek a felvételek. A bácsi már dolgozik rajtuk. Menj a konyhába, egyél valamit. Mikor ettél?

Hajnaltól, a térszamaradékok, s utána már megzavarodott körülötte a világ, jött a csikóellés, a doktor hívása... a váratlan pillanat, amikor szembetalálta magát ezzel az emberrel.

Éhes? A pusztai szele kifújta a reggeli emlékét is.

De áll dacosan, nem mozdul. Az idegen felnevet.

– Értem. Jöjj velem, menjünk együtt.

Természetesen asszony áll a nagy tűzhely mellett, kavargat. Olyan másféle a szava, magyar s mégsem idevaló. Hosszú, gyalulatlan asztal, cseréptálak rajta, minden ragyog a tisztaságtól, a legyek elől a tálak letakarva.

– Mind a kettőnknek kérünk!

Pörkölt s puliszka. Ezt a fiú még híréből sem ismeri. Ijedten néz a szakácsnőre, az elneveti magát.

– Minálunk az ilyen nagylegények egy tele tállal maguk is elbánnak... – A vöröspaprikás lé ráömlik a sárga puliszkára.

Óvatosan kóstolgat, tál széléről, kanállal. A kanál az ősi evőeszköz, de nekik a pusztán másféle kanaluk vagy: hosszú-hosszú nyele s csőrös kis feje. Ha valaki máshova nyúl a nagy közös kondérba, mint ahogy kijelölte a számadó: menten a kanál nyelével kap egyet keze fejére. De itt minden csendes, csak ketten vannak, az idegen elgondolkozik, érzi, most nem törődik vele, mormol, hirtelen leteszi a kanalat, beszél hangosan a másik szobába azon az idegen nyelven. Vár. Látja az arcán: nyugtalan. Végül mégis újból eszik néhány kanállal. Egy pillantása Imrét súrolja. Egyszerre megszólal a hang a másik szobából. Felugrik, falat közben.

Becsapódik mögötte az ajtó.

A kisfiú úgy érzi, már mindenki megfélemedezett róla. A szakácsnő néz rá, kicsit anyásan.

– Téged meg miért híttak ide?

– Nem tudom. Csak mondták, hogy jöjjenek. De már megyek, nincs itt dolgom. Reggel küldtek, néni, a doktorért. Aztán mondja, hogy mondjam én ennek az úrnak?

– A többiek Tamásnak mondják. Nekem nagyságos úr, mert a gazdám. Külörszágokban él, hol Párizsban, hol meg Amerikában, úgy mondják. Filmet csinál.

Megint csak olyan furcsa, szokatlan szavak. Párizs... Amerika... film... A néni unszolja: egyél, fiam. Nem lehet addig menekülni,

amíg tele a tányér. Ezt megtanulta, otthon is, számadóéknál is. Üresnek kell lenni a tál fenekének, nem lehet egy morzsát sem otthagyni. Kínlódik a kukoricaétellel. Beledagad a szájába, darab kenyeret keres, de az éppen nincsen az asztalon.

Ahogy nyílik az ajtó, s kijön Tamás úr, az arcát megint csak nem lehet elfelejteni. Olyan mosoly telepedett rá, mintha valami nagyon-nagyon nagy öröm érné. Mögötte a rücskös arcú. Úgy állnak a film-szalaggal, hogy egyik fogja egyik végét, a másik meg gombolyítja, fény felé fordítják, sűrű, apró szavakkal szólnak egymáshoz. Ahogy villan a sötét, hajlékony szalag, megcsapja a fény, s ő is látja kalapját, csak annyit.. megismeri parányi formában csikóskalapját.

Az ember közel jön hozzá, vállára teszi kezét.

– Imre, figyelj ide, most komoly beszédem lesz veled. Ha nem nagyon ízlik ez az étel, inkább hagyd ott.

Mintha elöntötte volna arcát a vér, úgy érzi a kisfiú. Nem szól semmit, csendesen félreteszi a kanalat.

– A felvételek, melyeket rólad készítettünk: sikerültek. Ez azt jelenti, fiam, hogy nem csalódtam akkor, amikor téged választottalak. Tudod-e, hogy nagyon sok színésznél, akármilyen kitűnőek legyenek a színpadon, hiába csinálunk felvételt – nem filmre valók. Ez nem valami különös érdem, csak éppen itt tartalak, ha te is úgy akarod. Megértetted?

Bólint Imre, de pontosan nem tudja, mi a jó s mi a rossz abban, amit most mondtak neki. A hang mélyről jön, egészen bársonyos.

– Figyelj ide, Imre. Értem, hogy neked most mindez nagyon furcsa, nem tudod felfogni az egészszet. Arról van szó, hogy ha te is akarsz, akkor szerepet... igen komoly szerepet kaphatsz a filmben, aminek sok-sok része már megvan, de éppen annyi még hiányzik belőle. Látom, mitől félsz. Neked nem kell itt hagynod a pusztát, nem történik semmi veled, csak néha, amikor nekünk van rád szükségünk, itt vagy nálunk, azt teszed, amit mondok, ahogy látlak s ahogy eddig viselkedtél – egészen rövid idő alatt mindenbe beletanulsz. Ha más dolgod lenne, amikor én hívlak, majd elkérlek a számadótól, s ha kell, még nagyobb uraktól, a városban. Nem kell félned. Minden a legjobban lesz. Akarod?

Szeme csillog, nevet is és sírhatnékja is van, mert nem tudja, mit mondjon, mit kell ilyenkor szólni: köszönni... kezét csókolni,

vonakodni, színt vallani? Inkább leszegi fejét, hallgat, csak a mosoly bujkál szája két kis ráncában, jelezvén örömét.

– Imre, figyelj ide. Ezért, mert én azt akarom, hogy te végy részt a filmben, fizetek neked. Nem tudok sokat fizetni, mert ezerféle költség tapad mindenhez. De fizetek. Neked. De előbb írást kell csinálni. Olyanfélét, amit mi, felnőttek szerződésnek nevezünk. Sebesen kellene, s úgy tudom, apád bent van a városban. Kire bízott apád?

– Mihály bácsira!

Csend van. Az idegen nevet.

– Imre, valamit megpróbálok. Úgy bánok veled, mintha te is felnőtt ember lennél. Akarsz te magad szerződni velem? Apád nélkül? Mihály bácsi nélkül?

Még mindig mintha ólomból lenne a keze, lába.

A könny végigfolyik az arcán, kék inge szárával elmaszatolja.

– Ha úgy akarja... Meg nem is tudom, hogyan mondjam... az úrnak...

– Tamás bácsi... Várj: látod, ide írom, erre az írásra a neved... Milyen Imre? Sirató? Ilyen szép szomorú neved van? Sirató Imre... Te tudod, hogy a pengő drága pénz. Mennyi pénzt kapsz egy évben a kommción felül?... Nézd... most leszámolom majd előtted. Szerencsére tegnap jött a pénz... Tedd el, vigyázz rá, nem kell senkinek sem tudni. Van hol őrizd?

Mintha az egész álom lenne, látja Imre a kék hasú bankókat, melyekről csak annyit hallott valami közmondásban, hogy nincs szaguk, de odahaza, özvegy apjánál is csak nagyon ritkán került elő, egyszer egy hónapban, fizetéskor, s most borítékot is kap hozzá, s nézi ujját, melyen hatalmas foltban éktelenkedik a tinta: aláírta nevét, Sirató Imre, írta, s még egyet kanyarított is hozzá, mint még soha, de ahogy látta a felnőttektől s a tanítója is tette, olyan alul kanyarított kacskaringóval, mely hurkot vet a nevének két tagja között.

Hirtelen Csillagra gondol. A ló várja már, mióta nem kapott enni? Ki ad enni Csillagnak?

– Ha megtartaná az úr... Tamás... bácsi..., ha eltenné nekem a pénzem, mert nincs helyem hozzá... A számadó nagyládájában a váltás gúnyám... Ha kérhetném...

Hirtelen arra gondol: a nagykollégiumban, ahová egyszer iskolában ünnepélyre elvitték őket, mutattak egy töredezett sírkövet. Épp

itt, annak a cifra teremnek bejáratánál. Egy régi-régi iskolamester emlékére, akiről az a mese járja, hogy eladta a lelkét az ördögnek. A tanítójuk, amikor vitte őket, mutatta a követ. Mindegyik gyerek elhúzódott onnan, amikor mutatta tudós Hatvani sírkövét. „Eladta lelkét az ördögnek”, rebben fel egyszerre benne a kétség. Rettevne áll, leteszi a borítékot.

– Mitől ijedtél meg, Imre? Mire gondolsz?

– ... az ördögnek adta el a lelkét...

Tamás olvas az arcán.

– Ül le, Imre. Mondd: félsz valamitől? Bántott már téged valaki?

A fiú hallgat. Visszatért az álomból... lassan-lassan mosolyogni kezd.

– ... mert arról azt mondták, aki a kőre van írva, hogy eladta a lelkét az ördögnek. Mind féltünk tőle... Meg róla is úgy mondták, aranyakat kapott...

De már nevet. A férfi arca nagyon komoly marad.

– Nézd, fiam, beszélhetünk egy kicsit komolyan. Te is tudod, hogy a valóságban nincs így... csak a mesében, azokban a mesékben, amikkel benneteket ijesztettek, s ahol meg akarták mégis magyarázni, miért tudott régen egyik ember sokkalta többet, mint a többi. Ebben az értelemben talán egy kicsit igazuk is volt. Mert aki többet akar... valami nagyobbra vágyik, egy ismeretlen világot akar megszerezni, annak soha nem megy könnyen... legtöbbször egyedül marad. Érted, Imre?

– Én is most ezzel a halom pénzzel egyedül maradok. Titkom van, nem mondhatom el senkinek.

– Nem így gondolom. Te ma hajnalban olyan bojtárfiú voltál, mint talán száz és száz éve minden bojtárfiú ezen a pusztaságon. Ki emlékezik ma már rájuk? Felnőttek, nagybojtárok, aztán számadók, gazdák lettek. Nem emlékezik senki rájuk mint kisbojtárookra. De téged most meg fog örökíteni ez a masina, úgy, ahogy most vagy... ahogy most élsz, beszélsz, lovagolsz. Nem egészen temagadért, hanem inkább azért, hogy akik majd utánunk következnek, lássák és tudják, milyen volt itt a puszta élete, milyenek voltak, hogy éltek a pusztai emberek... láthassák akkor is, amikor itt talán már felszántják a földet, vagy nagy fúrótornyok fognak emelkedni, mert gázt

vagy olajat szivattyúznak. Érted? Te attól a perctől, hogy elkötelezted magad, nem vagy Imre kisbojtár, hanem szereplő. Hallottad már ezt a szót, Imre? Szerepelsz majd valamiben, ami te vagy és mégsem te vagy egészen. Magadat fogod játszani, ahogy élsz és ahogy dolgozol a magad módján, de mégsem te leszel, mert talán mást kell mondanod a gép előtt, amit mondtál volna, azt, amit leírnak neked, és te megtanulod, és úgy mondod el, mintha a te gondolatod lenne. Érted?

– Ezt értem. Iskolában is játszottunk színdarabot. Én is kaptam benne szerepet. Értem, amit mond.

– Attól félsz, hogy eladtad az ördögnek a lelkedet, ugye? Csak annyi igaz belőle, hogy valami újjal fogsz szemben állni, s egy egész új világot ismersz majd meg, szavakat hallasz, melyeknek lassan megtanulod az értelmét. És akkor rajtad áll, Imre, hogy úgy veszed az egészszet, mint a szerepet, amit eljátszik az, akinek ez a foglalkozása, megkapja érte a pénzt, és utána már nem gondol az egészszre, vagy belenézel annak a mélyére, ami történik körülötted, érdekel, megismerkedsz vele, s akkor...

– Akkor már nem maradhat minden a régiben?

– Ha úgy érzed, akkor már nem maradhat. Akkor neked kell választanod, milyen úton indulj... Én tudom, kinek a sírkövét láttam a kollégiumban. Mindenkinél többet tudott, fiam. Nem lenne rossz, ha tudós Hatvanit választanád példaképnek...

Nevetett. Még a fiú vállán volt keze, Imre nézett rá, megbűvölve, s egyszerre érezte, nem tudna... most, vagy talán sohasem tudna tőle elszakadni. S most elküldi.

– Menj szépen, Imre. Holnap, vasárnap délután lovagolj ide megint a Csillagon. Addig nincs dolgom veled. Isten áldjon.

A barázdás arcú kinéz az ajtón, mond valamit azon a vartyogó nyelven. Tamás felel rá. A ragyás felnéz, nevet, kezével int Imrének, utána becsapódik az ajtó a két idegen mögött.

3

A szélrózsa minden irányából jöttek a pusztai emberek a vasárnap délutáni meghívóra. A csikósok, gulyások, persze, ismerték egymást, a gépész s a sofőr is már lassan hozzá tartozott a megszokott arcokhoz, de a környező falvakból is jöttek néhányan, egy fiatal lány anyjával, öregasszony, hirtelen serdült se paraszt, se úr legény: arcok, akiket a rendező hónapok alatt kiválogatott, s most megtartotta velük a seregszemlét.

Azok, akik Tamással ültek, nem voltak idevaló emberek. Kettő külországbéli lehetett, arcuk is idegen volt, beszédük másféle, mint a barázdás arcúnak, akiről már annyit tudtak, a neve, ha magyarra fordítják – Kelemen. A pusztta szeme mindenkit megfigyel, s hosszú estéken, rövid éjszakákon, csillagok alatt elered a szóbeszéd. Ahogy ülnek az állatorvosi ház ámbitusza előtt, a délutánban néha fel-feltűnik egy lovas ember: a pusztaiak tudják, hogy ma valami itt készül.

Dús hajú, bajuszos, mosolygó embert tessékkelnek. Nincs egy szem papír sem a kezében, mégis már mindenki tudja: ő az író. Olyan kék, világoskék a szeme, úgy is beszél, mint az idevalók, „jaó”, mondja, mintha csak a diákkor pereméről törne fel ez a szó, s percek múlva már megszeli a legszófukarabb, gyanakodva pislogó számadót, majd a mindig már mehetnékje van vénasszonyt is. Egyszer előhúzza egy darab papírt oldalzsebéből, előkerül a plajbász, s széleseben ró rá mindenféle huncutkákat, melyek nem hasonlítanak semmiféle betűhöz. A falusi fiatalember belepislant hátulról a papírba. Legyint kezével, tudákosan mondja „gyorsírás”.

Tamás olvas. Kezdetben érezni lehet, hogy sokáig nem élt ebben az országban, még mindig nem tud anyanyelve elszakadni az évtizedek alatt ráakódott idegenségtől. De Tamást már megszerette

a puszta, úgy mondják, közel fél esztendeje itt él, nem bánt senkit, lassanként már éppúgy ismeri a pusztát, szereti az állatokat, kedves az emberekhez. Ha holnap felkerekednék, mindenki sajnálná, már egészen idetartozik.

A pusztai emberek egészen másra figyelnek, mint amit mond Tamás a papírlapról. A mese itt mindig a régi sárkány s boszorkány, amiben egy kicsit még mindnyájan hisznek. Ez a pusztai történet, ahogy kikerekedik Tamás szavából, mindenkivel, mindig megtörténhetett volna, nincsen benne semmi csodálatos. De azért hallgatják, bólogatnak. Az öregasszonynak lecsukódik szeme, nagyot lélegzik, szomszédja, a számadó ránt kötélynél egyet, hirtelen feljedsz, kendőjét arca elé kapja, mereven, egyenesen ül.

Imre a tornác előtt áll, nekitámaszkodik a faoszlopnak. Egy éjszaka volt, hogy legyűrje magában a háborgást, megfékezze jókedvét, a szélnek s Csillagnak elmondja a boldogságát. Most gyanakodva, majdnem sértetten néz körül: nincs egyedül. Lám, a nagybojtár, akit mindenki ismer dalos kedvéről, szép hangjáról, itt csak páváskodik, kelleti magát, mert ő lesz az, akit Tamás úgy nevez, hogy „szerelmes szerep”. A falubeli kislány alig lehet több tizenhat évesnél. Amikor két hete keresztülszaladt az autó a falun, kíváncsian jött ki a házból, a kerítés elé: akkor látta meg Tamás. Most ő is itt van, vékony orrú anyjával együtt, aki úgy látszik, egy tapodtat sem mozdul el lánya mellől... Ahogy kerekedik Tamás szájából a történet, s ahogy a kék szemű író néha meg-megállítja, mond valamit nekik, amitől világosság gyűl mindenekre, s olyan zamatosan, kedvesen beszél, hogy legszívesebben szívükbe zárnák – lassan megvilágosodik a „mese”. Imre szerepe is formát kap. A számadó fia, ez lesz ő a darabban, aki fellázad az ősi pusztai törvény ellen, unja az állatok magános, változatlan világát, csodálva nézi a gépet, a masina csábítja egy egészen más, idegen világba, s döntenie kell: tovább úgy él-e, mint ahogy eddig, a puszta törvénye szerint, vagy szakít vele, talán örökre, s akkor elhagyja ezt a földet, kitépi a gyökereket.

Ahogy Tamás beszél, amikor már belemelegedik: azt mindenkinek meg kell értenie. Néha egyikre vagy másikra mutat, a mese már párbeszéd formájában pereg, leteszi a papírlapot, megáll, mosolyog, mintha neki magának is még lenne valamilyen kétsége, amit itt, most szeretne eloszlatni... velük együtt, vagy vár egy pillanatra,

hátha valaki közbeszól, ha hangot hall, biztatja... De a pusztai emberek kevés szavúak, csak Imre, aki ismeri már nagyon az arcukat, érzi, hogy itt valami különös, a pusztán soha nem tapasztalt eseményről van szó: a kék szemű, nagy hajú, mosolygó ember története most mindazokat valami távoli, különös törvény erejéből összezárja, akik itt ülnek vagy állnak a tornác előtt.

Három cigány áll egyszerre a tornáccon. Honnan jöttek? Hívta-e őket is a házigazda, vagy csak megsejtették a váratlan alkalmat, s mintha a földből nőttek volna ki, itt teremtek? Két hegedűs s egy pikulás, egész banda majdnem, villogó szemük felméri az embereket, Tamás észreveszi most őket, elneveti magát, közelebb hívja őket is, helyet mutat, mintha ők is idetartoznának, mintha nekik is lenne szerepük.

De már vége az olvasásnak. Tamás leteszi az utolsó lapot. Nem kérdez senkitől semmit, nem firtatja: kinek tetszett, s kinek nem, csak jár körbe, mindenkire van egy kedves szava, a lány anyját félrehívja, majd bemegy vele a szobába, az asszony úgy jön ki, hogy még szívéhez szorítja a borítékot, mielőtt becsúsztatja ruhájába. Közben terítenek. Hatalmas diófa dacol a pusztai földdel, s árnyékában tányérokak raknak a hosszú asztalra. „Ki ahogy van, üljön le”, mondja Tamás, s a félénkebbeket maga vezeti a padhoz, nézi, mindenkinek megvan-e a helye.

Így ülnek, ahogy a véletlen veti őket, számadó, gépész, író, külszomszomszágbeli, filmes ember, falubeli lány, rendező. A három cigány ott áll Tamás körül, a rendező nevetve tárja ki kezét, majd bólint, a sötét arcú, villogó szemű elsőhegedűs halkán pengetni kezdi szerszámát, s mire leülnek, már kibomlik a zene.

A nagybojtár feláll. Minden szem az ő táncát kíséri. Talán már lehajtott egy pohár bort, szeme csillog, ahogy megmozdul felsőtestre, egy helyben, a „prímás” elkapja szeme villanását, a fuvolás szerszáma hirtelen szalad fel mélységekből a magasságos hangokig. Perdül egyet, a kék gatyá széles lesz egyszerre, mint a vitorla. Magában táncol. Eleinte csizmás lábával csak jelez, forog egyet, két keze ujjával dirigálja a cigányt, hirtelen dobbant, leszegi fejét, az állsúly mélyen bevágódik, ahogy a kalapja kissé előreesik. Megmozdul. Olyan biztos, hirtelen mozdulattal, hogy megrettennének tőle az asztalnál ülők, ha nem lennének ők is pusztaiak. Tamás egy teli

poharat kínál nevetve felé, a bojtár elkapja, egy korttyal lehajtja torlán, ez is csárdai virtusból ismert művészete, dobbant, előreszalad, perdül egyet, megáll. Szeme körbevillan, megáll Erzsikén. Eddig még soha nem látták egymást, de a szerep szerint, ahogy Tamás szava összefonta őket: jövőbeli szerelmesek. Erzsike mellett ott ül a se-paraszt-se-úr siheder, pantalló-nadrágban, de még paraszti ingben, hegyes fekete kalappal feje búbján. Látja-e, hogy Gábor szeme odavillant, s Erzsike állja. A döngölt föld, mely hétköznapokon arra jó, hogy itt várják az ügyes-bajosok állataikkal együtt a lódoctort – most egyszerre csodálatos színné válik, mindenki elbűvölten nézi Gábort, aki ennyi szem tükrében cifrázza a lassút, néha megáll, mintha kihagyna belőle az élet, megelégné a játékot, hogy annál szilajabban törjön fel, amikor ujjának alig észrevehető rándítására a pikula feljajdul.

S már ott áll Erzsike előtt. Két kezét kitárja, s a lány, aki bizonyára módos gazda gyereke, s odahaza vasárnaponként viszik is a falubeli táncba, zavartan rántja kendőjét, de egy mozdulata sincs, amivel elutasítaná a pusztai kék gatyás legényt, csak a siheder arca sötétedik el, kalapját még feljebb löki, már-már felugranék, de Erzsike addig ott áll Gábortól kartávolságban a döngölt földön, s úgy, ahogy tanulta, kezdi körültáncolni, fagyos arccal, kicsit iskolásan a csikós-bojtárt, aki megint úgy áll ott, mintha cövekké változott volna.

A csárdás ősi formái közt élnek. Gábor csodálatos táncos; Erzsike érzi, s mintha lassan-lassan levetné kislányos merevségét, a módos gazdalány gögjét, mintha elfelejtené, hogy anyja és udvarlója vizsla szemmel követik minden mozdulatát. Még jégvirágos, hófehér az arca, úgy táncol körül, még nem érnek egymáshoz kézzel, még Gábor nem mutatja, hogy tetszik neki a játék, s Erzsike szívesen teszi.

A barázdás arcú elnyújtja karját, a padkán ott fekszik a kézi felvevőgép, de Tamás szemvillanással nemet int: semminek sem szabad megzavarnia ezt a játékot!

Már egészen közel vannak egymáshoz: a bojtár halkan összecsapja csizmája sarkát, kattan egyet, egyre erősebb lesz a ritmus, mintha ismeretlen pusztai hangszer lenne, a prímás követi figyelemmel.

– Egyszer majd este belovagolok hozzád, Erzsike!

Ez az első szó, amit váltanak egymással. A bojtár – szolgál, akármilyen cifra is, s híres is, de a város s gazdurak szolgája, azoké,

akiké a jószág, ha letelik szolgálata – ki tudja, újíttják-e jövő esztendőre? A bojtár szolgál, nincs földje, csak valami komenciója s két váltása, a lány meg módos, falusi, akinek sorsát meghányják-vetik a kupaktanácsban az apák. S most mégis mintha lassan éledni kezdene ez a fehér, merev arc. Nagyon-nagyon haloványan mosolyogni kezd, szeme szétnyílik, kis pirosság kezd nőni a szeme alatt. S már másként táncol, nem olyan feszes-mereven, nem olyan kiszámított lépéssel, pontos illegéssel, kicsit szabadabban, játékosabban. Már ő is cifráz.

– Messze van a falu a pusztától!

Csak ennyi lebben el a szájáról, s lehet: csak Tamás hallja, aki ott áll a döngölt föld sarkában, nézi a játékot. Így táncolnak kettesben. De lassan megelevenedik a délután képe. A sofőr beszél a szakácsnőhöz, a néni kacagva hárítgatja, de már nem menekülhet, az állatorvos Erzsike anyját kéri táncba. Akinek nem jut táncosnő, maga forgolódik egyet. Most mindenki szeme a számadón, aki a szerep szerint apja lesz Imrének. Valaha, mondják, híres táncos volt, de ki látta a jelenlevők közül valaha ilyen hívságos játékban Mihály bácsit? Vállán hagyja cifraszűrét, melyet a vasárnapi meghívás tiszteletére visel. Mintha soha másképp, máshol nem járta volna, közel megy egészen a cigányokhoz, akik elkapják halk, alig hallható füttytyét. Új nóta kezdődik, pusztai, hallgató. Mihály bácsi körül kör képződik, mindenki abbahagyja a táncot. Tamás látja, hogy Gábor ujja keresi Erzsike kislányos, fagyos kezét.

Imre kisfiú, nincs táncban a helye: tágra nyílt szemmel nézi a kibomló mulatságot, eléje is odatettek egy poharat, amibe ritka ital – sör kerül. Tamás a vendéglátó. Körbejár, leül valamelyik szereplőhöz, koccint vele, mosolyog, s Imre, aki már ismeri arcát – látja, ilyenkor figyel, bizonyosan most lesi meg a gyanútlan pusztai ember egy-egy mozdulatát, arcrándítását, hogy majd elkapja, ha újból kerepelni kezd a felvevőgép.

Mert Imre napok alatt már rettenetesen sokat tanul bele – úgy érzi – ebbe a mesterségbe. Nem idegenek lassan a szavak sem, furcsa módon, már majdnem érti, amikor Tamás a barázdás képűnek mond valamit, akit Clemensnek hív. Igen, megérzi, most mi után nyúl az operatőr. Ismeri a rongyos szélű kötetnyi füzetet, melyben benne rejlik a film minden tudománya. Egyszerre érzi vállán Tamás kezét.

– Akarsz-e nekem komolyan segíteni, Imre?

Nincs kevesebbről szó, mint hogy ő legyen Tamásék „ügyelője”. A puszta a fiú szemében majdnem végtelen, de három év alatt úgy ismeri, mint a tenyerét, minden vonala belekarcolódott emlékezőképességének puha rétegébe. Itt, persze, mást jelent az ügyelő, mondja Tamás, mint valamilyen színházban vagy filmgyárban. Ha szép idő van: csak akkor lehet felvételeket kezdeni, ha eső kell vagy vihar – akkor kell összerelni embereket s a jószágot is... ha hajnalra szól a nagy füzetben a kép: már szürkülő derengéskor kell kezdeni, hogy a puszta népe közül, akinek szerepe ezt megkívánja, pontosan ott legyen a felvétel helyén. Az ügyelőnek éjszaka kell lóháton útra kelnie, hogy a Négyeskúthoz kerítse a számadót, bojtárt, kondást, gépészt is, ha kell. Ha nagyon messzire kell menni s fáradt lova – a sofőr is viheti, aki már jól tájékozódik a pusztán, amúgy is tagja lett az „együttesnek”, kemény, barna arca, csontos fejformája feltűnik a fűrógép mellett, amikor „segít” a gépésznek.

A mulatság lassan oszlik. A számadó szeme villan egyet, ahogy a fiúra tekint. Ő a gazda, a kisfiú fizetett cseléd. Felnéznek az égre. Keleti szél hajtja a nehéz fellegeket, itt-ott egy csepp esik, de a puszta emberei tudják, hogy „ma sem lesz eső”. A cigány kezében elakad a vonó, a falusi lányt anyjával kocsiba rakják, a sofőrülésre a jövődöbéli kerül. Kigyúl a lámpa, s lassan csíkot vág bele a felriasztott, madárszótól hangos pusztaságba. A bojtár lóra kap. Legényes vetélkedés ez s akaratlan jelkép is, ahogy egy darabig fej fej mellett megy a gödröket, zökkenőket kerülő, úttalan földön hajtó gép s a lovas, pusztai emberek sok ezer éves ősi ritmusával. A reflektorcsík még felfénylik az éjszakában, majd egyre parányibb lesz, már kisebb a szentjánosbogár fényénél, a végtelen elnyelte egyformán a motor zaját s a lemaradó ló dobogását.

Míg Imre megkapja a holnap hajnali feladatot, már majdnem olyan, mintha mindig ezt csinálta volna. Irkapapírt kap s egy plajbászt tűz be kemény, kerek kalapjának fekete szalagjába. Egymás mellett ülnek most, Tamás, Kelemen, a titkár, a másodoperatőr és egy égő szemű, nagy ádámcsutkás, rövid köpenyes ifjú ember, aki a film zenemestere. Néki kell újból betanítania a nótákat a szereplőknek, azokat a nótákat, melyeket valaha, rég-rég ezen a tájon daloltak, de már a legöregebb emberek sem emlékeznek rájuk. Az égő szemű legény Erdélyből, idegen vidékről jött, kellemes bariton hangján

felhangzik a nóta: a cigány elkapja... még próbálgatja, kóstolja, hisz ő sem hallhatta még soha, de az ismétlésnél már hibátlanul húzza, az égő szemű villant egyet a fiatalabbik gazdának, akinek szép, érces hangja van, az először halkán, bátortalanul kezdi a diákkal együtt az unisonót, a diák lassan halkítja hangját, már csak a pusztai ember énekel s a cigány kíséri, egyre biztosabban, de persze – már cifrázva a száraz, régi, inkább egyszerű melódiát. A diák visszahúzódik az árnyékba, figyel... Az új nótára rákapott pusztaiak poharába új ital kerül – a filmesek megbűvölten nézik ezt az új játékot: melyben már összefonódik pusztai ember, cigány, gépész, s lassan maguk a filmek is.

Míg oszlanak, Tamás kiadja másnapra a parancsot. Alkonyat előtt, amikor a nap már kezd hanyatlani – öt csikós jöjjön a Négyeskúthoz. Dél előtt menjen ki a diák, s próbálják a „balladát”. Imre megnyalja izgalmban plajbásza hegyét, verébféj betűkkel rója oda a neveket, gyakorlatlan szóval időt és helyet. Érti, Tamás vállán át pillant az irkalapba.

– Hány osztályt végeztél?

– Ötöt! Hatodikra szerettem volna, de akkor már apám kiadott a pusztára, Tamás bácsi.

– Nincs az írásodban hiba... szoktál írni?

– Keveset. Néha a számadónak a nagykönyvbe, ha izen értem. De ott mindig olyan egyforma. Számok, meg annyi – ilyen birka, olyan birka...

– Szeretnél tanulni?

Leteszi a ceruzát. Csupa borzongató, idegen dolog történik vele ezekben a napokban. Tanulni? Tanul az, aki iskolába jár, és a városiak, az urak is tanulnak, sokáig. Ezért nem is irigyli a fiúkat, de mégis belőlük lesznek az urak.

– Mit tanulni?

– Sok mindent... Amihez kedved van, vagy kedved lenne?

Tamás néz rá, kutatón, figyelmesen. Most nem mosolyog, olyan szigorú, kemény a tekintete, mintha valami igazgató lenne egy iskolában, s felemelné a botját... néz, fürkészve. Imre nem állja tekintetét, lehajtja fejét.

– Olyat... amit az urak tudnak?

– Te is azt hiszed, hogy a tanulás csak az urak dolga, Imre?

– Rosszul mondtam? De aki sokat tanul s elvégzi, abból mindenféle úr lesz. Mint a hivatalnokok a városházán, meg a pap meg a többi. Akikkel iskolába jártam, soknak az édesapja. Mi úgy mondjuk: úr... Házban lakik, nadrágban jár, tányéron eszik.

Tamás arca enyhébb lesz.

– Este van, Imre, indulnod kell, hogy reggel be tudd járni a csi-kósszállásokat, s egybegyűjtöd a népet. Még erről beszélünk. De ha időd van rá, forgasd eszedben: volna-e kedved... mit szeretnél... Mire vágnál? Mit akarnál tanulni? Mert addig kell szólnod, amíg én itt vagyok. Addig tudok segíteni neked!

– Tamás bácsi, amikor ott állt, kezében azzal a koponyával, ahogy kivette a földből a gépész, és olyan különös dolgokat mondott, és tudta, hogy mifajták lehettek ezek a hajdaniak, és mindent tudott róluk, hogy élhettek, meg merre mehettek, honnan jöhettek, akkor azt éreztem... milyen jó lenne mindent tudni, és hogyan lehet ennyit tudni. Akkor... Tamás bácsi... Megmondhatom, akkor olyan rossz volt, mert éreztem, hogy én ezt soha, soha nem fogom tudni, és csak itt maradok, pusztá szolgájának és ez az egész, Tamás bácsi.

– Mondd tovább, Imre, mi érdekelt?

– Olyan volt, mint a hasítás. Mert hogy mi is hallottuk Attila nevét, meg Árpád, aki béjött, meg ilyen nevek, valami Zalán vezér, aki elfutott. De kinek lehettek ezek a koponyái, s ki hagyta itt ezeket a csuprokat, kiskéseket. Tetszik tudni, azért mondom, mert álmodtam róluk. Soha nem emlékezem az álmokra, mert azok mind bolondok. De én egy ilyenről álmodtam, hogy jött, amikor én mentem lovon és ő is lovon... de olyan másféle, kicsi, csimbókos lova volt, csak sebesebb, sokkal sebesebb Csillagnál, talán egy képet láttam ilyet egyszer... és jött, mint a szélvész, és nyila is volt és nyerge, de nem volt kengyele... meg kiáltott, és én akkor nagyon-nagyon megijedtem. Felültem a subámra, hirtelen. De nem járt sem szél, sem állat, minden nyugodt volt. Kicsit félttem. Ezért mondom, Tamás bácsi, mert azóta bujkál bennem ez az álom... ahogy megy, másként, mint mi szoktuk, egészen lehajlik a lovára és beszél a lovával... olyan idegen nyelven, mégis pusztai nyelven, hogy értem is, meg nem is értem...

Tamás áll, összezsavarja a füzetet, melyet már kirongyolt az idő. Lehunyja szemét, Imre látja, fáradt, véreeres, egyik cigarettát dobja el a másik után. Felhajtja poharát.

– Erről most ne beszélj senkinek. Gondolkozem azon, amit mondtál. Te is tedd ugyanezt. Holnap délben idelovagolsz hozzám és jelented, hogy együtt lesznek-e délután a Négyeskútnál a pusztaiak. Másokra nincs szükség. Elmehetsz.

De nem kemény a hangja, inkább olyan, mint aki hirtelen keményíti szavát. Kicsit remeg a beszéde. Jó ember Tamás bácsi! Erre gondol, amikor kibiztatja Csillagot az éjszakába.

4

Mintha valami megváltozott volna a pusztán: ebbe a végtelen csendbe és nyugalomba, melyben csak a délibáb volt csalfa – idegen hangok, idegen arcok keveredtek. A filmesek kis csapata már nyugtalanságot hozott. Utána mérnökök jöttek, akik megvizsgálták a próbaúrások eredményét, új műszereket hoztak, a földet megdübörgette mérföldnyi távolságban a gép zaj, a pusztai jószág nyugtalankodni kezdett.

A múzeumból is jöttek hárman, hogy megvizsgálják – miképp kerültek elő a koponyák és csontvázak, három-négy ásóember is jött velük, akik hosszú, keskeny árkot húztak, s azok, akiket „tanár uraknak” mondtak még a pusztai népek is, hatalmas papírlepedőkre rakva számolgatták, mérték, fényképezték a hajdaniak ilyen furcsán előkerült földi maradványait.

Majd új emberek jelentek meg, ezek mind távolabbiak, franciák voltak. Négy gépkocsijuk felszántotta a pusztát, ők is – úgy hírlett – megfelelő terepet keresnek egy olyan film számára, amely talán száz és száz lovas fog csatasorba állítani, egy Attila-film lehetőségeit latolgatták – ez lenne a katalaunumi mező, ahol a római és a barbár világ egymással utoljára megütközik. Erre – megint csak így tudta a szóbeszéd – felvennének minden jobb külsejű legényt, gazdát, aki megüli a lovat, bérbe vennének minden állatot, amely hajlandó hátán embert hordani. A pusztaiak képzeletét is elkapták a számok, pénzről beszéltek, amit majd fizetni fognak, hetekig, talán hónapokig itt tanyáznak majd a pusztán, arannyal hintve meg annak minden egyes rögét.

Tamás néhány napra itt hagyta őket: felszaladt a fővárosba segítségért. Amíg ő itt van, a pusztá csak az övé lehessen – senki ne tereljen

tudta nélkül állatot, ne árássa el a pusztát mindenféle szedett-vedett hadak ereje. Azt a szép, tiszta szándékot, ami benne élt, hogy a maga valóságában örökítse meg az európai térségnek ezt a különös fehér foltját, a maga népével, állataival, szokásaival, szépségével, bajával, jövődjével, most egyszerre keresztülhúzzák azok a messziről jött idegenek, akiknek a pusztá nem más, mint valami egzotikus terep, melyet kibérelnek, mint ócska kastélyt vagy régi várrmot.

Imre már benne élt Tamás kis csapatának világában, s fürge gyermeki elméjével a maga módján felmérte a nagyok sok baját, elleste beszédüket, sokat értett már az odavetett szavakból, tudta: a távirat inkább bajt, mint jót jelent.

Már megértette, hogy Tamás sokat gyötrődik, mintha a szélrózsa minden irányában folytonosan harcolnia kellene. A leggyakrabban azt hallotta: nincsen pénz, pontosabban – valahol van, de ólomlábakon jár, míg ideérkezik a pusztára. S a baj másfelől is közelít: mindenféle engedélyek kellene, hivatali szobákban dől el a film további sorsa. Imre neveket hall, akik jó tünderei vagy gonosz boszorkányai Tamásnak, s távoli tetteiktől függ – lehet-e ma vagy holnap felvétel a Négyeskútnál.

Ám a pusztá Tamás mellett állt. Szép hosszú nyarat töltött már itt, kora tavasztól késő őszig, s már megszokták s megszerették ezt a csontos koponyájú, villogó szemű, mosolygó embert. Tamás együtt élt velük, a pásztortúznél ő is hosszú nyelvű, kiscsőrű kanállal ette tésztaételüket, megismerte szavukat, ezt néha beleírta a már erősen vásott füzetbe, melynek különös neve volt: forgatókönyv. De talán az állatokat szerette legjobban. Megleste őket, a lencse közel hozta a golyák világát, az apró ragadozókat, volt olyan fiatal pusztai ló, mely már maga szaladt Tamáshoz, s bökdödni kezdte fejével egy darabka cukorért. A komondorok sehol sem ugatták meg, a kondás pulija messziről csóválta farkát, ha Tamás közeledett. Bőrzekéjét koptatta a homokos pusztai szél, bakancsa megszokta a bogáncsokat. Tamás arca is barna lett, kicserzett, mint a pusztai embereké. Lassan szava is elvesztette idegen hangzását, melyet ráraktak a hosszú, külföldi évtizedek. Újból az anyanyelv világába került.

– Mondja, milyen nyelven gondolkodik?

Egy reggel ezt kérdezte Tamástól a számadó. Nehéz, fogas kérdésnek szánta, s a pusztai szem kételkedve figyelt.

– Már pusztai nyelven, Bujdosó bácsi...

A múltkor elmosta az eső az utolsó nagyfelvételt. Hiába gyűjtötte egybe a csikósokat a Négyeskúthoz, komor fellegek keringtek, nem volt átmenet a napnyugta fényei s lassú alkonyodása között, így meg kellett ismételni, mert Tamás ragaszkodott ahhoz, hogy egyetlen jelenete se legyen a filmnek „műtermi”. A lódoktor barométere lassan emelkedni kezdett a hosszú napok szeles, borús, csepegő kora ősze után. Tamás friss lendülettel jött meg a fővárosból, sikerült még tíz napot biztosítani a maga számára a pusztán, amikor csak „az ő lencséje” dolgozhatik.

Imre újból nyeregbe szállt, lova hátán érezte, amint a szél nyugatról lassan délnyugatra, majd egyenesen délre fordul, száraz meleget árasztva, felszikkasztva a pocsolyákat, erősítve a kései gyenge fűvet. A Négyeskútnál még ott állt felhalmozva a múltkorról nagy dombban a „pusztai szén” – a tehénlepény; ez a száraz, lapos trágyadarab, ami a pusztai embernek úgyszólván egyetlen fűtőanyaga. A legfelső réteget eláztatta a napok óta pásztázó eső. De a halom derekában szárazon, keményen halmozódtak egymásra a tehénlepények. Tamás kijött az operatórral. Beretvált arcán látszott az elmúlt napok és hetek minden izgalma, rosszkedve, fáradsága. De a szeme újból csillogott, újból elemében érezte magát.

Még... még kell növelni a halmot. Háttérben a kút, oldalt cserény, kis kunyhó. A hosszú idő óta bujkáló délibáb most ismét bágyadtan, erőtlenül, de már csillantotta játékát a láthatár peremén...

Még... Türelmetlen keze foltokat írt a levegőbe. Imre már úgy ismerte ezeknek az ujjaknak játékát. Tudta: most képzeletében lassan felépíti az egész képet, már látja benne az emberek s állatok szerepét, minden egyes mozdulatot, a pusztai emberek testének hajlását. Elővette a forgatókönyvet. Valamit jegyzett. Órájára pillantott. A pusztai, bágyadt, felhőrongyoktól ölelt nap túl volt már zenitjén, kezdett lassan hanyatlani.

Dénes, a zenemester még a lepénydombot kerülgette, amikor lassan megjött előbb egyik, majd két újabb, végül a hiányzó két csikós. A lovakat hagyták legelészni a napos, esőktől kissé felfrissült tarlón, subájukat maguk alá terítették, pipa a szájban, pusztai emberek méltóságteljes ábrázatával várták sorsukat.

Fehér László balladáját kell énekelniük. Dénes szépen, halkan elismételte előtűk a szöveget. „Fehér László lovat lopott...” ez a bevezető sor, majd jön elfogatásának szomorú története, vallatása s elítélése, míg nem szól érte jó szót a kegyetlen bírónál Anna húga. Jön a kísérteties éjszaka, s a ballada strófáiban egyre több lesz a rémület s kísértetjárás: a szél fúj s a láncok csörögnek, veszteni viszik Fehér Lászlót, de a szép Annát csak hitegeti a gonosz bíró azzal, hogy hajnalra elengedi bátyját. Szép Anna hirtelen ráeszmél a szörnyű valóságra, s jön az utolsó strófa – Anna átka „A kenyered kűvé váljék... törülköződ lángot hányjék... késed szívedbe találjék...”

A csikósok mondják, engedelmesen, majdnem kisdíák módjára, Dénessel strófáról strófára a verset, majd a zenemester elhallgat, s nekik maguknak kell panaszos énekkel továbbfolytatni, befejezni. Nem megy.

Dénes lázba jön: csontos, szikár arcán kidagadnak az erek. „Emberek, mondja, hát senki sem gondolja meg, mi történik itt... mit követett el a gonosz bíró... mit tett Anna...? Nincsen maguknak, emberek, édes húguk?”

A nagy kerek, kemény kalapok alatt megcsillan egy szempár, a kéznél levő ostor pattant egyet, peng a harmadik kezében a fokos. Fehér László talán két százada élhetett ezen a tájon, ahol balladát faragtak szomorú sorsáról, amiről ezek a pusztaiak mit sem hallhattak. Most Dénes ajkáról kapják vissza, kapják újra a komor, egyszerű történetet.

A cserény mellett éledezni kezd a kép. Tamás és népe már megérkezett, eljött a doktor, azok ketten is, akik a régi csontok után ásogatnak. Tamás szavára Imre kezébe vándorol a gyufaskatulya. Papírból fáklyát csavar, alágyújtja, a láng villózni kezd, a szárított lepények percekig még ellenállnak, de testükbe belekap a tűz: fanyar, keserű égszszag terjeng, orrfacsaró annak, aki nem szokta meg, míg nem jön a szél, s el nem táncoltatja, a nyugtalankodó ménes felé.

A felvevőgép ott áll zömök állványán, az operatőr egész tudományával behajlik masináiba: ezt a jelenetet nagyon nehéz megismételni, összeszedni őket, különböző égtáj alatt kóborló csikóst, bevárni a naplementét úgy, hogy Fehér László balladájának mindenik strófája más és más világítást kapjon... amikor az utolsó három pereg, már eltűnjék az égboltról a nap, s csak a máglyaszerűen lobogó trágyarakás adjon átható, különös ellenfényt.

A pásztorok hangja erősödik. Dénes csak halkán zümmögte őket, míg sípjával megadta az alaphangot. Már mind tudják a szöveget. Mindnek szemében kigyulladt a fény. Nem egyszerre kezdik egészen, paraszti unisono ez, egymás szavába harapnak. De harogva, erőteljesen tör fel a férfikórus, ahogy a bukó nap sugara még egyszer végigcsíkoz az öt kiterített subán. S most már csak az átok keserű fortissimója pereg a rőt, lobogó fényekben. A pusztaiak századok minden keserűségét, cselédsorsuk fojtott lázadását, a távoli, meseszerű gonoszok s a földön lakó apró kényuraik gyűlöletét fojtják bele a strófába. „Késed szívedbe találjék...” mondja a szomorú sor, s míg ellebben az utolsó, késett pásztor ajkáról a furcsa, régmúlt ikezés formája: nem mozdul senki. A pásztorok ülnek, a mester int, s a gép szalad tovább, hosszú méterekre, ami nem is volt benne a forgatókönyvben... mindenki megbűvölten ül, csak a lepénydomb vörös teste csuklik egyre jobban össze, keskenyebb lesz, mintha a fekete éjszaka árja mosná, s nem lenne más belőle, míg ülnek a pásztorok, mint néhány maréknyi fojtott szagú, keserű parázs.

5

A harc kiújult. Az ősz szaladt előre, s a számadók már kezdtek leszámolni gazdáiknak a jószággal. A filmtekercek mintha elszakadtak volna egészen a pusztától, önálló életet kezdtek: laboratóriumokban fűröszötték, vagdosták, illesztgették kockáikat, hosszú, fáradtságos munkával, melyben Tamásra várt, hogy egy-egy hosszú, sokszor, sokféle változatban felvett kép, jelenet, állatsorozat közül melyiket válassza, hogy emelje ki a legjellegzetesebbet, mikor lesse el ember és állat legigazibb mozdulatát.

Néhány jelenetet – egy falusi szoba mélyén vették fel, s a reflektorok fénye nem volt tökéletes – meg kellett itt, a városban ismételni, mert Tamás csak egészen készen akart odaállni barátai s a bírálók elé. Így újból szaladtak a levelek s táviratok. Imre, aki nem is képzelte, hogy végleg elszakad nagy barátjától: vasúti jegyet kapott s pénzt is hozzá, amivel a fővárosba jöhet.

A kalapját megtartotta, mert arra „mindig szükség van”, s fekete ünneplőjében, apjának katonaládájával érkezett. Az állomáson a benzin furcsa szaga fogadta, nem egy autó... száz és száz villant el, pöfögött, lehelt. Milyen Budapest? – kérdezte egy hang tőle, amint kicsit ámultan lépkedett a sörkert mellett, s már ott találta magát a nagyváros esti forgatagában. „Büdös”, csúszott ki a szájából a szó, mielőtt észrevette volna, de úgy érezte: ez a szag, mint valami olajos pára, ráfekszik a mellére, fojtogatja, nem lehet előle menekülni: üldözi. A szállóban szállt meg, egy kis szobában. Néhány ajtónyira tőle Tamás és népe, akik itt ütötték fel sátorfájukat. Még soha nem feküdt ilyen ruganyos, fehér, hatalmas ágyban. Amikor egyedül maradt, észrevette a csukott ablakok fufangos zárát, s mert nem akart senkitől semmit sem kérdezni, maga állt neki, hogy megfejtse

a titkát, s addig-addig csavargatta, tologatta, próbálta, amíg kinyílt mind a két szárnya, s a cikázó fényreklámos éjszakában Imre teli tüdővel szívta a nagyvárosi őszi levegőt.

Harmadik emeleten volt a szobája. Még soha életében nem járt ilyen magasan. Olyan aprók, tarlói egerekhez hasonlóak voltak lent az emberek, ahogy tülekedtek, szaladtak, mérhetetlen nagy számban, az esős, szeles ég alatt. Minden új volt, ahogy szétbomlott a reggel. Valami zajt hallott ajtója deszkáján, s mosolygó, fekete ruhás, fehér kötényes lány jött be, tálcával, s lerakta a szoba kisasztalára a csészét, két kannát, cukrot, pirított kenyeret és a vajhoz némi édes lekvárt.

– Mindent meg kell enni, kislány!

Dacosan kapta fel fejét, mintha csúfolódnának vele, mintha még gyerek lenne ebben az emberrengetegben. Igen, a lánynak olyan csúfondárosan villant a szeme, amikor látta, ahogy áll, sörtésen nyírott hajával, tűnődve s csodálkozva. Persze, már mindenki tudta az egész panzióban, hogy a sokat vitatott film „főszereplője” megérkezett. Már újságok is keresték, de Tamás egyelőre még nem engedett senkit közelébe.

Tamás volt az első vendége. Egy lap papírt tett eléje.

– Imre, ez a film majd megjárja a világot. Úgy gondoltam, hogy minden egyes nyelven, ahol játszani fogják – külön-külön elmondod néhány szóval, hogy mi is ez a film, ti kik vagytok, és mit is akarunk itt bemutatni. Ezt minden egyes nyelvre külön felvesszük. De ehhez az kell, hogy mindegyiknél vállald azt, hogy betanulod azon a nyelven ezt a bevezetőt. Akarod?

Úgy mosolygott, mély, kedves tekintetével, hogy csak úgy nevetve mondta az igent. Talán tizenkét sorból is állt ez a karattyoló szöveg, úgy, ahogy a pusztai ember ki tudja ejteni. Fent szép tiszta gépírással olvashatta, hogy mi az, amit először németül kell elmondania. Mert ez valahogy így könnyebb volt. Ilyen szavakat itt-ott hallott már, akik kijöttek a pusztára, meg idegen urak is beszéltek bent a városban. „Mi a pusztai emberei vagyunk, Hölgyeim és Uraim, egyszerű pásztorok és parasztemberek, egyikünk sem volt soha színész...”

– Mit szeretnél, Imre? Kívánj valamit... megkapod!

Hirtelen csizmájára tévedt tekintete. Még otthon szépen tisztára kisuvikszolta, a városban nem piszkolódott be. A vágy nagyon mélyről szállt fel, gyermeksóvárgás partjairól.

– Egy pár sarkantyút szeretnék...

Ahogy a legkényesebb pusztai legények járnak vasárnaponként, egy-egy csikóslegény, aki ilyen drága portékába veri keservesen keresett bérét. Tamás nevetett. Megölelte Imrét, és bölintott rá.

– Ha megtanulod, meglesz. Kívánhatsz még valamit.

– Szeretnék látni... olyan... ahogy mondták, múzeumot. Ahol látni, amit a tanárok kiszedegetnek a földből.

Tamás arcáról elszállt a mosoly. Fürkésző szemmel nézte a fiút.

– Érdekel?

– Tamás bácsi, ott, amikor a csontok körül jártam, mind mondták – a koponya ide kerül, megméri, meg úgy beszéltek róla, mintha eleven lenne, mekkora volt, milyen az arca, maradt-e foga, mire használta a csuprot, mit találtak nála. Olyan érdekes volt, és azt szeretném látni... itt, bent a városban.

Magára hagyták. Mint amikor az iskolában egyszer becsukták három fiúval együtt külön-külön osztályokba, mert fél téhenlepényt égettek el a kályhában, hogy jó keserű szaga legyen, s kiszaladjon az osztályból a tanító. Most itt ül, mindenki elhagyta, nincs ugyan kulcsra zárva az ajtó, kimehetne, de Tamás azt mondta: addig maradj itt, amíg meg nem tanulod. Egy stanicliban cukorkát tett melléje, enyhíteni a fájdalmát. Odaállt az ablakhoz. „Meine Damen und Herren”, kezdte a mondatot, s a „májne”-nál kissé rázkódott az önbizalma. „Sarkantyú”, sütött ki felette az ég. Összeharapta száját. „Nem is nehéz.” Mire gondoljon: májra...? Dámennél dámára? Hallotta saját hangját, ahogy mondja. Majd nevetnek rajta, nevetnek a falak is, fények és árnyékok cikáznak, ahogy szemben kinyitják az üvegtáblákat, s hirtelen fénnel betükröz a papírlapra a napsugár. A kislátó – így szól Tamás parancsa – délelőtt senki, semmiféle címen sem zavarhatja. A vendégek lassan eltávoznak, marad a csend, ahogy ráfekszik a világra. Majszolja a cukrokat, ez az egyetlen vigasztalása, hirtelen nyilallni kezd a fogába, de szerencsére elmúlik, rég... talán soha nem evett ekkora csomó édeset... tanul, belefeledkezik az időbe. Már szájában alakulnak a mondatok, összefüggő egészre kerekítenek. Saját maga is hallja, hogy mindegyre jobban, kerekebben hullanak ki a szavak. Ahogy új mondatot vesz, ismétli a régit. Egyszer-egyszer elfeledi közben a mondat felét, de észreveszi, bünteti magát, kezdi előlről.

Délben, mert úgy látja, hogy a házak fölött, felhőrongyok közül emelkedni kezd a nap, itt is ugyanaz a nap... mint a pusztán, bejön hozzá Tamás. Int, nem akarja zavarni, s hallja, amint Imre már egészen-egészen folyékonyan mondja, nem akad fenn a szövegben, megy már, mint a karikacsapás, a prologus.

Egy villanás – a szép, ezüstös pár sarkantyú, álmainak álma, ott hever az asztalon. S most Tamásra néz: az ember előrehajlik, valami furcsa villan szemében. Könny? Tamás bácsi sírna talán? De csak egy villanás, az ember, mintha játék lenne, eltöröli szemét.

Feláll, megsimogatja egy pillanatra Imre fejét.

– Ebédelünk, itt fent a szobában. Utána autón kimegyünk a gyárba, ahol ezt felveszik. Nem fogod elfelejteni addig?

– Még álmodni is erről fogok... májné dámén und herrenről...

– Nehéz volt?

– Először, ahogy próbáltam... de aztán egyre jobban forgott. Mint amikor biciklit szerelnék. Először nem akar menni, akadozik, nehezen, nehezen, aztán egyszerre csak megindul. Forog.

Nevetnek. Tamás csenget. Megjön az első pesti vendéglői ebéd.

Már szaladnak ki a gépkocsival, végtelen házrengeteg mentén, mindenütt autók, autóbusz, villamos, tömeg. Ha beállna közéjük, csak talán a pusztai kalapja lenne az egyetlen, ami elárulná: nem idevaló a kislány, mert ott, a pályaudvar környékén, ahol lassít s várakozik a kocsik, csak úgy özönlenek ki a falusi népek, mindegyik megy a maga dolgára, ezek már itt ismerősek.

A filmgyár: egész világ. A kocsik megáll kapujában, Tamást már mindenki ismeri innen kezdve, szaladnak hozzá, hívják, telefon cseng. Imre felveti fejét. Olyan büszke, hogy „ismerik” nagy barátját, minden ajtó nyílik előtte, mennek egyre beljebb, titokzatos zajok, fények káprázatában. Egy várkastély falát húzogatják, erdő áll szétszedve, kifestett, de furcsa ruhás alakok állingálnak cigarettázva, olyan hosszú fehér vendéghajakkal, kurta selyemnadrágokban, kis keskeny kalapokkal fejükön, mint ahogy a történelemkönyvben látta, ott, ahol lenyakzták a francia királyt.

Egy kapufélén, mely fölött épp most gyúlt ki a vörös lámpa, azt olvassa: STÚDIÓK. Ezt a szót többször hallotta Tamás népétől, de soha nem tudta, mit jelent. Most itt áll a titok kapujában, de Tamás

int, magyarázza: a vörös fény azt jelenti – bent felvétel folyik, ilyenkor nem mehet be senki sem. Egy másik oldalon bejutnak, újból tekervényes folyosók következnek, a titokzatos zaj erősödik, halkul, emberek kiáltozása vegyül bele, de furcsa módon, akik erre járnak, bőrzekés, feltúrt ujjú emberek, pedig nincsen itt valami nagy meleg, egyike sem törődik a másikával, mind csak szaladgál, vajon hogyan is jegyezhetik meg mindezt a rengeteg ajtót, hogy lehet megtudni, hol a be és hol a ki?...

Kis szobában találja magát. Tamás fölé hajlik: most pihend ki itt magad, ismételj. Kimegyek valamit elintézni, utána visszajövök, megkezdődhetik majd a felvétel. Mondd el itt csendben, nyugodtan még néhányszor.

Ez jó így. Olyan csend lett egyszerre, ahogy beteszi az ajtót, hogy semmi..., de semmi nesz sem hallatszik ki. Minden párnás, ahogy hallja a saját szavát, ez is fojtottan, idegenül hangzik, mintha ebben a párnás testű szobában megfagyna, lekopaszodna minden, ami az életre emlékeztet. Fél.

Tamás viszi. A stúdióban fehér köpenyes emberek állnak, egy üvegkalickában titokzatos gépezeteket próbálnak. Tamás bemegy a kalickába, s mosolyogva mondja Imrének:

– Most mond el szépen a szöveget, ha jól mondod, akkor én ott bent hallani fogom.

Olyan jó, hogy innen látni Tamás bácsi arcát, mosolyogva int neki, nincs egyedül, senki nem bánthatja, nem nevezheti ki, ahogy rákezd a „májne dámén und herren”-re. Mintha nem is ő beszélne, úgy pereg szájáról a szó, nevet, nem is nehéz már, mert Tamás bólint, egyre mélyebben, az ujja mintha úgy dirigálna, ahogy a zenemester diáké, kint a pusz tán... mintha ő is vezényelni akarná... most erősebben, most halkabban talán... így... Vége.

– Még egyszer. Most nagyon szépen!

A gép bűg, furcsa fények az arcán... valami vakít, elkapja szemét. A gép hirtelen leáll, még nem történt semmi. Tamás kijön.

– Meg kell szoknod. Kicsit vakít, de egy percig tart csak. Nézd... én egészen jól bírom... megszoktam... nem fáj.

Újból ez az erős, kínzó fény. Már jobban állja. Percek. Lassan-lassan hozzászokik szeme. Már nem könnyezik, „mosolyogjál”, mondja bentről, a kalitkából egy hang, amit ott hall, mintha

kicsapódnék a feje fölül, már felszáradtak a könnyek, s Imre, szemben a fájó fényekkel, állja helyét.

Tamás visszamegy a kalickába. Újból megszólal a „májne dámén”, s a gép nem bűg. Már tudja, hogy csak akkor fordul komolyra, ha megszólal kint valamilyen szirénaszzerű hang, a mester megnyomja a gombot, amitől minden lámpa pirosan kezd izzani... még egy próba, s utána halálos csend telepszik rá a világra, melyben nincs más hang, mint zümmögő, parányi gépnész, s az ő hangja, ahogy recitálja szövegét.

Néhány percig tartott. Tamás már mondani akarta: még egyszer, de a fehér köpenyes mosolyogva intett: „jó volt”. Kijöttek a kalickából. Imre hallotta, amint mondja: „milyen szép... milyen jó szövegkijéjtéssel beszélt a fiú”. Idegen szó, nem érti lényegét: „szövegkijéjtés”, csak látja, Tamás mosolyog, bólint, elégedett, simogatja fejét.

– Holnap kapod a másikat... a hollandot!

Már nem fél semmitől. Az egész olyan egyszerű, kiáll, meghajtja magát a semmi előtt, a gép zaja pereg, s ő mondja a betanult szöveget... majd hollandul is a májne dámén und herrent, az ő különös nyelvükön.

Visszamenet a kocsii megáll a hatalmas épület előtt. Mintha éjig érnének az egyre feljebb terpeszkedő lépcsők, s még csak akkor kezdődik az oszlopcsarnok. Lent a kertben gyermekek játszanak a virágágyások körül. Minden kicsi lett innen a párkányról.

Tamás igen ismeri a járását. Átszalad a hatalmas márványfolyosón, egy percre nézik a hatalmas, kiásott mozaikszőnyeget, de már ott állnak az üvegszekrények előtt, melyekről most tanulja meg, hogy „tárló” a nevük, s itt szépen, letisztítottan, párnákra fektetve hevernek a hajdani csontvázak, itt látja a csuprokat, kiskést, csatot, függőt, aranydísz, gyűrűket, karpereceket, melyeket felvetett magából a föld.

Tamás keze kinyúlik: elnyúló, csodálatos aranyfigura, „szarvas”, mondja, s Imre még homályosan emlékezik az ősi mesére, amikor csalta a Csodaszarvas Hunort és Magort... Itt a tárló védő kalitkájában villantja különös zöld szemét. Nézi... ennyi kincset nézni. Betűzi a feliratokat, melyeknek alig-alig érti a szavakon túl az értelmét. Tamás segít, mond egy-egy szót, eligazítja képzeletét. Egy hatalmas íj előtt állnak. „Hét évig csinálták”, mondja az írás, s mutatja, hányféle fából,

hogyan edzik, pácolják, pedzik idegét, faragják vesszejét. Pusztai emberek kezében félelmes fegyver, olyan messze visz, mondja Tamás, mint a puska golyó...

– Mindez itt olyan rendben van... amikor kijön a földből, még minden sárgás, töredezett, agyag tapad rá, veres a színe...

Leülnek. Tamás mesél arról, hogy mennyi tudomány kell ehhez, amíg a töredezett, repedt holmik újból megkapják a formájukat, szépen behelyezik őket oda, ahová illenek, most már – úgy mondják – örök időkre bekerülnek a szekrényekbe.

– Ezt honnan tudja, Tamás bácsi?

– Egy ilyen filmmel is dolgoztam, fiam, fatoronyfélét építettünk, épp az ásatások középpontjában, onnan magasról vett fel mindent a gép, amit az emberek lent nem is láttak. Amikor már minden kész volt, akkor lebontottuk az óriási gólyalábat. Később arról készítettünk filmet, ami előjött, amikor már megtaláltuk a tűzhelyeket, sok-sok edényt, cserepet, jöttek a környékbeli, mintha egyszerre életet kapott volna az egész telep...

– És ez hol volt?

– Messze, fiam, Amerikában, de nem északon... a közepén. Nagyon sokat tanultam ott. Volt, aki tanítson.

„Sokat tanult”, megilletődötten néz Tamásra – miért kellett ennek az embernek még tanulni, hiszen talán már az idők elejétől fogva mindent tud. S ahogy beszél, Imre egyszerre megérti még azokat a furcsa mondatokat is, amelyeknek soha nem találná ki az értelmét. Mintha a szavak, amiket szép nagy betűkkel ideírnak azok, akiknek erre van idejük, maguk is múzeumi jószágok lennének, idegyűjtötték volna őket.

Csendes nap. Tamás órájára néz, nemsokára majd végigmegy az ór, mindenkit figyelmeztet, hogy egy negyedóra múlva zárják a termeket. Még egy-egy elkésett vendég szállingózik velük együtt kifelé. Kint állnak a szemerkélő esőben.

Tamás arcára újból rátelepedik az árnyék.

– Hazamegyünk. Telefonokat várok.

Nem így beszélt a pusztán, lám, egyetlen barátja is itt városi emberré vált. Olyan, mint a többi, városi ruhában, s Imre megy mellette csizmában, kemény kerek kalapjában, ezért itt-ott vissza is fordulnak utána a járókelők. Tamás nem hord kalapot. Kemény, csontos koponyáján végigperreg egy-egy esőcsepp.

6

Tanul. Már megszokta ezeket a csendes délelőttöket, amikor valami édességet majszolva töri fel a nehezebbnél nehezebb szavak ugarát. Kétnaponként új nyelv, ahogy megkapja a papíron, a saját kiejtése szerint, s ahogy tanulja, képzeletében megjelennek ezek a külszágbeli hölgyek és urak, akik majd nézni fognak rá, hallgatni fogják a filmen keresztül szavát. Leteszi a papírt... hosszú-hosszú ideig nem történik semmi. Felrezen egyszerre: elaludt.

A pusztá, mintha egyetlen nagy délibábbb remegne, olyan mesze van tőle. Mit csinál Csillag? Mire gondolhat, hogy nem látja már ennyi hajnal, ennyi este óta? Ki tereli össze a jószágot, és kivel veszekedik a számadó? Itt csak ez a szűk négy fal, az utcáról feltörő benzinszag, melyet lassan-lassan kezd megszokni.

Tamás készül a zártkörű bemutatóra, amikor – meghívott vendégek előtt – levetítheti filmjét. Ezután jön majd a nehezebbje, amikor majd harcolnia kell az engedélyért – a mindenható Bizottság színe előtt. Ezekben a napokban szófukar, sápadt, rosszkedvű emberré válik. Csak akkor derül fel, ha Imrével jár ki a gyárba, s bezárkózva az üvegkabinba, hallgatja a fiú előljáró beszédét valamilyen más ország vagy világrész képzeletbeli közönsége előtt.

Imre ilyenkor kívánhat tőle valamit, amit képzelete megkíván.

Így jön el az este, amikor megindul az egész kis társaság egy klub vetítőjébe, hogy ott bemutassák Tamás alkotását, amiről már sokat beszélnek azok, akik ismerik ennek a vállalkozásnak minden nehézségét, de különleges szépségét is.

Imre ott áll mellette, amikor rendre jönnek köszönteni a meghívottak. Csupa városi ember, szépen öltözött asszonyok, sebes beszédű újságírók. Nem számolja, de lehetnek majdnem százan is,

akik taláalomra, tetszés szerint leülnek a vörösbarsony ülésekre, s Tamás keze int, elsötétednek a lámpák: Imre először ül ilyen valódi moziteremben – meglátja önmagát. Hallja saját hangját, és ez nem a hangja. Látja saját arcát, és ez olyan, mintha idegen lenne. Apjára gondol, vajon megismerné őt az apja? Hallja köszöntőjét, és ez is olyan, mintha valaki más... talán nem is pusztai ember mondaná.

De aztán hirtelen széttárul a puszta. Ismerős nótát hall, ezt a diák tanította a kondásnak, s most igazán ott megy Andris bácsi, furu-lyája ezt a nótát cifrázza, nevet egyet, bele a lencsébe, s hirtelen már a gólyák kelepelnek a kéményhez épített fészükben, kiszalad a padlásról a nyitott ajtón át az aprójószág, a pusztai lovak kettős ívben hajtják karcsú nyakukat a vályú fölé. Szaporodik a puszta állatnépe: kiscsirke kel ki a tojásból, a gólyamama hosszú csőrében kishal fickándozik, a cseppnyi bárány odabújik anyja alá... s egyszerre látja a kiscsikót... amelyiknek életéért reszketett a számadó, s amiért neki kellett szaladnia a lódoktorhoz... pontosan így, ahogy törekeny, vékonyka lábával tapogatózik a külső világban, lerogy, fel-emelkedik, anyja csak nézi a fájdalomtól elgyötört, okos lószemével, a kiscsikó háromszor lerogy, aztán vergődve, nehézkesen, de mégis lábra áll. Kezdődik körülötte az élet...

Vihar. Ahogy felporzik a puszta, s száza a lovaknak keresnek valami rém elől menedéket, s csapkodnak a villámok... Mennyit várt Tamás erre a viharra, és milyen hirtelen jött, épp messziről érkezett vendégei voltak, egyszerre otthagyt mindent, rohant ki a társaság a pusztára, körös-körül csatakokban folyt az eső, olyan rég nem esett a pusztán, szomjasan szívta be a száraz, repedezett kéregföld a záport... s jöttek a villámok, talán itt-ott jég is, és a ménes ott vágatott el előttük, a gépet letakarták viaszosvászon ponyvával, s csak lencséje villant ki, s a két férfi lázas izgalommal örökítette meg ezt a különös, tűnő képet... Most mindez elvonul a maga fényével-árnyékával együtt a képen, s Imre minden egyes villanásra emlékezik: ez itt... ez amott... itt mondta Tamás s amoda küldték, s most a falubeli lány mond valamit tempós mozdulatokkal, s a bojtár a maga világos, nótás hangján felel rá, s állnak zavartan és remegve egymással szemben, s a lány hátraköti kendőjét... és akkor voltak, akik nevettek, s ő nem tudta, mit nevetnek, hogy Erzsike hátraköti

kendőjét... s amikor becsapja a bojtár a szoba ajtaját, még hosszan lóbál a kilincse akasztott ostor szíja.

Szünet nélkül pergetik a filmet. Lehet, hogy valaki felkel s kimegy... de a legtöbben némán, egyetlen feszült figyelemmel nézik, s amikor elhangzik Fehér László balladájának utolsó strófája, s a lebukó nap fényét átveszi a tehénlepényrakás lángja – kigyúlnak a lámpák a teremben, s mindenki ül, némán a helyén. Még nem hangzik el taps, nem egy férfi könnyet törül el arcán. Egy perc még, valaki feláll, kitör a taps.

Tamás nincs sehol. Talán a gépész fülkéjében rejtőzik, talán kiment egy páholy ajtaján. Megkeresik. Itt áll az oldalajtóban, olyan sápadt, mint a kísértetek. Imre ismeri *ezt* az arcát: amikor valami nagy, nehéz felindulás környékezi. Mereven, szögletesen hajlik meg, tágra nyílt szemmel nézi az egyre jobban belelendülő tapsolókat. Azok, akiknek szerepük van a filmben, sorra odajönnek hozzá: a kék szemű író, a zeneszerző, a mester közvetlen munkatársai, a filmgyárbeli operatőr, s most Imrét keresi tekintetével. A fiú áll, ahogy előjött helyéről, s nem tudja, mit kell tennie, mehet-e Tamáshoz, vagy bújjon el valamelyik kis fülke mélyén. De már valaki odaviszi Tamáshoz. Kör képződik körülötte. Mindenki beszélni akar vele, furcsa, idegen kérdéseket tesznek fel, asszonyok cirógatják, egyik pénzt dug lajbizsebébe, cukorkával kínálják... mindez olyan furcsa és érthetetlen, ennyi ember, majdnem mindegyik egyszerre beszél, magyaráz, mind különös, soha nem hallott szavakat, s hadarnak és mutogatnak és megölelik Tamást, szorongatják a kezét, rázzák, vállát ütögetik s mind körülé, mások meg papírral kezükben kérdik, s amit mond, jegyezgetik sebesen, s egyik ilyen jegyző ember elkapja Imrét, és neki is furcsa kérdéseket tesz, s azt is jegyzi...

Tamás arca olyan idegen. Az erek halántékán ide-oda táncolnak, lassan eltűnik a halálos sápadtság róla, a szem tüze kezd kiparázslani. De látszik, halálosan fáradt, s mégis cipelik, Imrével együtt valamilyen másik, pirossal bevont szobába, ahol már egyetlen hosszú, terített asztal várja őket, az asztalon virágok, sok-sok étkezőszerszám, mindenki előtt háromféle pohár. Pincérek hoznak különös ételeket, valaki kezébe vesz egy keménypapír lapot, arra kinyomtatták a ma esti étel rendjét, olvassa, csupa idegen szó, nem ért belőlük semmit, mint abból, amit nap mint nap el kellett kint a gyárban a gép előtt

mondania. Sör kerül poharába, utána fehér-, utána vörösbor. Kóstolja. Tamás int neki: ne igyál sokat!

Egy asszony ül mellette. Szőke, jó illatú, kedves hozzá. Ez az első ember, aki neki nem mondja azt: „te”. Mosolyog s biztatja, hogy bírközzék a késsel és villával, s mutatja, hogyan kell bánni vele. Hálás neki, nem tudja, mit mondjon, hogyan szólítsa. Valaki feláll. Mond valami beszédet. Az elejét érti, de aztán ebben is idegen szavakat hall, amiknek nem tudja értelmét. Már megszokta, hogy megjegyzi magának ezeket a furcsa szavakat. Tapsolnak. Az egyik szó olyan, hogy tele lesz a szája vele. Halkan kérdi a mellette ülő asszonytól: „Mi az, hogy folklór?”

Az asszony szeme elfelhősödik, kicsit zavartan nevet. Imre látja, hogy szeretné megmagyarázni – ha maga tudná...

– Olyan népi... meg ahogy élnek az egyszerű emberek. Úgy tudom, azt mondják folklórnak... Kérem... legyen jó...

Egy szikár, szemüveges, fekete emberhez fordul, aki szomszédja. Ezt professzor úrnak szólítja, s most tőle kérdi, mi is az a „folklór”. A szemüveges mintha kicsit bosszankodnék, mert épp a kompótot fogyasztotta, de mégis készségesen magyaráz, amiből Imre megint csak egy-egy szót ért meg. Sajnálja, hogy megkérdezte, de most már olyan ez a szó, mint ritkán látott barátja, mint valami, amit ezen az estén tanult, s amit nem lehet soha többé elfelejtenie.

Végre hazamehetnek. Tamás kezét még szorongatják, még kísérik, még lelkendeznek. Míg szalad velük a kocsí, kihalt üres utcák közt haladnak, ahol csak a lámpák próbálják elkergetni az éjszakát, de már alig-alig jár ember. Imrének zúg a feje, mégis többet ivott, mint bármikor máskor, mindenki kínálta, s nem mert ellenkezni, s lecsukódik szeme egyszerre, s érzi, amint Tamás kicsit felrázza, s már ott állnak a pesti szállás kapuja előtt.

– Holnap súlyosabb napunk lesz, Imre, még a mainál is!

Valahogy felér a szobájába, s az álomban vadul táncolni kezdenek a hosszú-hosszú nap egymásra boruló képei.

Másféle terem. Szigorúbb, feketébb. A nézőtéren nincs több, mint legfeljebb tíz ember. Mind férfi, arcuk mosolytalan, legtöbbször kis bajszos, jól öltözött, középkorú. Egyik olyan furcsán hunyorít: csak egyik szemén hord szemüveget. Halkan beszélnek egymással, kis csoportokban, hajlonganak, ha újonnan érkezik valaki, görbült

derékkel fognak kezét, mindegyre ezt hallja, hogy „kérlek alássan”, s persze, hogy ezek azok az urak, akik eljöttek, hogy döntsenek Tamás filmjének dolgában, ítéljenek felette.

Itt nyoma sincs az első bemutató melegének. Lábcsoszogást hall, kattan egy-egy öngyújtó zárja, vagy gyufa sercen, köhintenek, amikor a rohanó lovak zaját keretezi s kíséri az a szép zene... halk megjegyzések villannak, egyik-másik feláll, kimegy, új ember lép be, becsapja valaki az ajtót. Újból köhintenek, egy papírlap sercen, leejtenek egy aktatáskát.

Itt sincs szünet. Imrének az az érzése, mintha most sebesebben peregne a kép. A terem tetején óra, melynek két mutatója a sötétben is világít: mindenki tudhatja így – hogy fut az idő.

Amikor kigyúlnak a fények, nem tapsol senki, nem mutat senki semmiféle meghatottságot. Tamás meghajlik, a jelenlevők udvariasan visszabólintanak, Imrét nem is veszik figyelembe, kimennek a mozi dohányzójába, míg a bent lévő urak visszavonulnak egy kis terembe, hogy maguk között tárgyaljanak.

Tamás egyik cigarettát a másiktól gyűjtja meg, kávét iszik, sétál, beszélget az operatőrrel, leül, felugrik néhány pillanat múlva, s minden kezdődik előlről. Imre tudja, egy óránál több, hogy bent beszélnek egymással az urak. Már van órája – a francia szöveg hibátlan bemondása után zsebben hordható ezüstórát kapott, így telik el az idő, egy óra... fél kettő... negyed három, amikor nyílik az ajtó, s behívják Tamást.

– Természetesen, ez még nem hivatalos – mondja az elvászottot fekete hajú, kis bajuszos, fél szemüveges testes ember. Imre arra gondol, hogy ezzel a fél üveggel keretezett szemébe bele sem ülhet a mosolygás, mert akkor eleresztené a sima, csillogó üvegkarikát, menthetetlenül kiesnék, összetörne a pádimentumon.

Különös módon, mióta velük él, Tamásékkal, ezek alatt a napok alatt, már sokkal többet ért a titokzatos szavakból, kettőt-hármat is összefűzhet, s akkor kinyílik értelmük. Kint a gyárban, a vitatkozások során, amikor Tamás egy-egy szakmabelivel elegyedett beszélgetésbe – mindig forognak ezek az „új” szavak, s lassan formát öltenek benne, értelmet kapnak, ha nem is egészen olyant, mint a felnőtt városiak világában.

„Természetesen, ez még nem hivatalos”, mondja a zömök úr, valamilyen megfellebbezhetetlen tekintéllyel. A többiek – ki ülve,

ki állva – önkéntelenül is félkörbe rendeződnek körülötte. Van, aki áhítatot színelve, egészen előregömbült nyakkal hallgatja, a másik összehúzza szemöldökét, hogy ezzel is jelezze: tudatában van annak, milyen fontos a most következő megnyilatkozás, s végül szeme megáll egy sovány, őszes hajú férfin, aki merev arccal áll, egy oszlopnak támaszkodva, egy pillanatra lehunyja szemét.

„... a film művészi értéke, kitűnő szándékai... a benne jelentkező megoldások... részmunkák... elvitathatatlan... a bizottság minden elismerését megérdemli mindez... azonban mégis vannak olyan részletek, melyeket közös megegyezéssel (a fal mellett álló kinyitja szemét, s mintha előrenyújtana hirtelen ujját) ...igen, közös megegyezéssel kihagyni kívánunk... Már korábban, a részbemutatók alkalmával jeleztem az igen kitűnő s jelenlevő rendezőnek, hogy felfogásunk szerint a csikó születése... hát igen, mondjuk túl naturalisztikus (a szót keményen megnyomja, s Imre, aki ezt még nem hallotta soha, megérti, hogy ezzel valamilyen ítéletet mond, mely éppoly kemény, mint a szó ropogatása). Vonatkozik ez a kifogás a vásárjelenetre, mely alkalmas arra, hogy kultúrfölényünk (mi lehet... mi lehet ennek a szónak értelme?) vonalán hamis képzeteket teremtsen, ha a film kimegy külföldre. Végül is – mindenki érzi, hogy a film szimbolikus (Imre körülnéz: jó szó ez... rossz-e, mit jelenthet?), minden vonatkozásban jelképekkel kívánja kifejezni a valót. Ebbe nem óhajt beleszólni a bizottság: ez a művészi szabadság oltárán hozott áldozat, ugyebár? De éppen, mert jelképekről van szó – mit is szimbolizál a mocskos újságlapba csomagolt forró kolbász? Elmaradt, ázsiai sötétséget, melyben a higiénia törvényei nem kapnak helyet.”

Feketekávé csészéjéből kortyol egyet, leveri vastag szivarjéről a hamut. Egyet krádog, mielőtt folytatja.

„Nem, a bizottság amúgy is végtelenségig vitte türelmességét, amikor a népi élet nem éppen kirakatba való megnyilvánulásai előtt szemet hunyt. Népi erkölcsös, tiszta életű, s ami ezzel a fiatal lánnyal... Igen, itt is a jelképek, a kendő átkötése... a külföldi néző esetleg általánosítani próbál ilyenkor... De ezt a kérdést a bizottság – vita után – nyitva hagyta, nem emel ellene kifogást. Végül is, a filmek terén ma nem is szabadság... de szabadosság uralkodik... De a melegkolbász-jelenet lehetetlen! Szerencsére – ez nem hosszú

s nem is lényeges. Sokkal figyelemre méltóbb a lótemetés, mely részletes, elemző, s alkalmas arra, hogy a szertartások iránt kétséget támasszon... azokat egyenesen nevetségbe fullassa, hisz látjuk, a döglött lovat ugyanolyan rítussal eresztik a sírba, s éppúgy körülállják saját fajtájabeliek, mint akkor, amikor emberi végtisztességről van szó, holott az emberi természetben rejlik, hogy önmagába száll, ha saját végelmúlásának gondolata merül fel. Épp ezért, a bizottság véleménye szerint ez a rész *feltétlenül* kivágandó... Ezek után aggályosnak tekintjük a Fehér László-balladának a bíróra vonatkozó strófáit. Csak a művelt hallgató érti és tudja, hogy itt valójában egy régi ballada fogalmait kell behelyettesíteni. Alighanem egy... nem is magyar, hanem Bach-korszakbéli osztrák... vagy inkább cseh bíróról van szó, aki idegen a magyar néplélektől. De az egyszerű látogató hajlamos általánosításokra, s így a „bíró” fogalomnak ilyenformán gyűlöletessé tétele nem felel meg az általunk képviselt közfelfogásnak, s a bizottság mindenképp aggályosnak tartja. Igen, uraim, esetlegesen alkalmas arra, hogy palástolt módon bár, de a köztetszés kifejezéseinek szokott módján bizonyos tüntetésre adjon okot. Mint-hogy azonban e ponton a bizottság véleménye nem volt egységes – végleges írásbeli döntésünk lesz irányadó...”

Hirtelen, mint valamilyen automata játékszer – megállt. A papírlapot, melyet kezében tartott, letette, s kiesett szeméből az üveg – Imre csak most látta, hogy hajszálvékony aranyláncon függ, mely parányi lyukon át harap bele az üvegkarika peremébe.

A falnál álló ember hirtelen megmozdul. Most látja, milyen sovány, az arc két csontján piros foltok égnek. Ősz, kicsit gondozatlan haja előrehull, egy mozdulattal hátrasimítja.

– Véleményem szerint remekművel állunk szemben. Annyi hamisítás után, annyi hiábavaló kísérlet után az első olyan filmalkotást láttuk, mely a pusztai életet, a maga faunáját, flóráját, emberfajtaját a lehető legnagyobb hűséggel, művészi formában kelti életre, s ugyanakkor – mondhatnánk – minden időkre lerögzíti. A film – így mondanám – a magyar glóbusz egy fehér foltját teljesen feltérképezte. Hű és pontos képe a pusztai életének. Érezni lehet az alkotó vívódását, válogatásának gondosságát a rengeteg felvétel lehetőségei között. De leginkább kiváló ösztönét és érzékét dicsérhetném, mely hozzásegítette ahhoz, hogy elvessen minden olcsó hatást, mindig

a legjobbat válassza, úgy alkalmazza jelképeit, hogy azok mindig a teljeseget, a pozitívumot, a valóságos értéket emeljék ki...

Imre nézi a testes-bajuzsost. Kissé felpittyed ajka, lehunyja fáradtan szemhéját, pöfög egyet szivarjából, utána még egyet, mintha ezzel a bűzös füstoszloppal akarná kifejezni megvetését. A sovány elhallgat. Az elnök szinte hadarva – nem is válaszképp – folytatja.

„Igen érdekes... igen érdekes szempontok. Ezek azonban nem változtatnak a bizottság egységesnek mondható álláspontján. Egyebekben is – a bizottság eljárási szabályai szerint az írásbeli határozat a döntő, mi e ritka alkalommal azért tettünk kivételt, hogy személyesen is kifejezhessük nagyrabecsülésünket a kitűnő rendezőnek és a film... mondjuk... teremtőjének, s módot adjunk számára, hogy addig is elvégezhesse azokat a... mondjuk... nem túl lényegbe vágó változtatásokat, melyek előfeltételei annak, hogy a bizottság kiadhassa a játékedélyt...”

Már emelkedett is, lehajtva utolsó korty kávéját. Imre szeme követte. Végigsimított ábrázatán, arcára rátelepedett a fagyos unalom, kihullt szeméből a fél üveg, megnézte óráját. Egy fiatalabb ugrott hozzá, gyors, megszokott mozdulatokkal feladta rá kabátját, kitérte előtte az ajtót.

Látta, amint Tamás beszél a sovánnyal. Az ember szemében csillog a fény, keserűen nevet, legyint, átöleli Tamást. „Bátorság.” Egy perc... a füstös, papírszeletekkel teleszórt szobában nem marad más ebben a pillanatban, mint Tamás és a kisfiú.

Érzi, valamit kellene mondania, s nem tudja pontosan, nem is tudhatja: mi történt. Tamás áll az ablaknál, kinéz az utca sokaságára, rágyújt, megsimítja fejét.

– Tamás bácsi, baj van?

Nebet.

– Csomagolunk, Imre. Akarsz velem jönni?

– Hová?

– Külföldre. Ha velem jössz, taníttatlak. Beadlak iskolába. Nem ragadsz itt. Tovább jutsz. Akarsz?

A kisfiú érzi-e, hogy ilyen pillanatok alatt dőlhet el az élet? Szeme tele lesz könnyel.

– Elutazik?

– Mit keressek itt tovább? Lehet-e ezekkel beszélni, fiam? Tudod-e, mit kívánnak kívágni? Jó egynegyede lenne a filmnek... A lelke veszne ki belőle. Értetted, hogy mit akarnak? Hamisítást! Kilopni belőle a lelkét... Ezekkel nem lehet beszélni tovább. Megyek.

Hirtelen, mintha megtorpanna. A fiú felé fordul:

– Elenged apád?

Imre látja az otthoni háztájékot. Az özvegy apát a négy serdülő gyerekkel, az örökös panaszokat..., hogy nem adhatta hatodikba, mert már nem tudott kenyeret adni, s mert ő, Imre, így megkeresheti magának a mindennapit, s a kommenciójából már valamit segít a testvéreken. De mégis... elengedi-e az apja? Hisz tudja, itt van, Tamással, akkor is volt nála, elbúcsúztak, darab szalonnát adott vele, s törölgette szemét a vörös csíkos zsebkendővel. Elengedi-e az apja?

Este ott ülnek a szobában, s megszólal a telefon. Imre kérte a távoli várost, s a postahivatalhoz hívták az apát. Kiküldi Imrét, maga beszél vele. Pillanatra leteszi, most behívja a kisfiút. „Beszélj apáddal, mondd el neki, amit akarsz.”

Először beszél telefonon, s apjának hangja olyan vékony, alig-alig ismeri meg, közben el-elcsuklik a sírástól.

– Elmennél velem?

Mondja: igen... mondja: szívesen van velem... Taníttatni akarja, amit az apja nem tehetne meg.

– Próbáld meg, fiam, menj el a vándorútra...

Ezt a szót használja, ünnepélyesen, úgy, ahogy maga is hallgatta, gyerekkorában: vándorlegény megy vándorútra!

Még hallja, amint Tamás mond valamit ügyvédről és papírokról: most az ő sorsa fölött határoznak, egészen idegen hatalmak.

Kattan a készülék. Ülnek. Egyik sem mozdul. Egyik sem gyújt lámpát a szobában. Becsíkoz az alkony.

*

Másnap ruhákat vesznek Imrének. Már nincs a kemény pusztai kalap rajta, a csizma helyett cipőt kap, Tamás tanítja, hogyan kell nyakkendőt kötni, miként bánják el az inggombokkal. Csendben készülnek, Tamás elviszi Imrét egy komoly, csíptető úrhoz, aki hatalmas íróasztal mögött ül, mindenféle pecsétek hevernek előtte,

kicsit úgy beszél, mint vasárnaponként a tiszteletes úr. Meghallgatja az ő szavát is, hogy igazán, szívéből és kedvére Tamással akar-e menni, ő is kívánja-e, hogy apja helyett apja legyen a gondozásában. S hogy mindazt, amit most mond – szabad akaratából teszi-e, nem kényszerítette-e erre valaki? Ezt nyájasan, mosolyogva, Imre felé fordulva kérdi, miközben kiküldte Tamást a szobából. Utána csenget. Két kisasszony jön ki a szomszéd szobából. Az asztalnál levő férfi előttük is megismétli azt, ami Tamásra, Imrere s Imre apjára tartozik. Az egyik nő leül az írógéphez, és nagy sebesen gépelni kezdi, amit diktálnak neki. Minduntalan hallja Imre a saját nevét, itt-ott az apját, majd Tamás következik, s utána hosszú-hosszú mondatok, ebből nem ért semmit. Csak egy tetszik neki, ezt megjegyzi magának, mert olyan kacskaringós „az apai hatalom törvényben korlátozott átruházása”. Milyen lehet az a törvényben korlátozott? Amikor a diktálást befejezte, a bácsi, akit közjegyző úrnak szólítanak, szuszog egyet, újból mosolyog, kicsit paposan a fiú felé. „Értetted?”, majd hirtelen lendülettel hozzáteszi: „Különbö mindegy, ez nem befolyásolja a jogcselekmény érvényességét.” De ha tiltakozni akarnál... ha nem tetszenék valami, most mondd meg, mielőtt aláírjuk. Van-e neked, mint érdekelt személynek, kifogásod az ellen, ami itt elhangzott?

Mosolyog, int fejével: nem. Most bejöhöt már Tamás, nincs egyedül. Sorban kell, úgy látszik, aláírni. Az ő kezébe nyomják először a pennát, mosolyogva néz Tamásra, az bölint. Odarajzolja gyerekesen, kövéren nevét, tesz utána kis malacfarok kacskaringót. Utána Tamás írja alá, majd a két kisasszony s végül a közjegyző. Ugyanez megy végbe még egyszer és még harmadszor is. A közjegyző szuszog egyet, Tamás tárcájába nyúl, letesz az asztalra pénzt. Még bélyeget is ragasztanak az írásokra, Imre szeme a bélyegzőn, ahogy majdnem mohón, kegyetlenül megragadja a csíptetőt, s teljes lendületével rányomja a szép színű, tiszta bélyegekre, hogy színes testük egyetlen massza lesz. Amikor kijönnek, Tamás megsimogatja fejét.

– Most már egy kicsit enyém lettél, Imre. Kívánom, egyikünk se bánja meg soha.

Még soha nem hallotta így beszélni, ilyen egyszerűen, ilyen komolyan. Mit mondhatna erre? Lehajtja fejét, melyen már mától kezdve – ha hidegedik az idő – városi kalapot hord.